

KIRJASTO 2.0 SUOMALAISISSA KIRJASTO- JA INFORMAATIOALAN LEHDISSÄ – KÄSITEANALYYSI

Annukka Saramäki

Tampereen yliopisto
Informaatiotutkimuksen ja
interaktiivisen median laitos
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2010

SARAMÄKI, ANNUKKA: Kirjasto 2.0 suomalaisissa kirjasto- ja informaatioalan lehdissä –
käsiteanalyysi

Pro gradu -tutkielma, 62 s.

Informaatiotutkimus

Huhtikuu 2010

Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia käsiteanalyysin keinoin, millaisia ominaisuuksia, ennakkoehtoja, seurauksia ja lähikäsitteitä kirjasto 2.0:n käsitteeseen suomalaisessa kirjasto- ja informaatioalan lehtikirjoittelussa liitetään. Kirjasto 2.0:lla tarkoitetaan web 2.0 -sovellusten saavuttaman suosion seurauksena syntyneitä palvelumallia, jonka tavoitteena on integroida web 2.0:n ideoita, toimintatapoja ja teknologioita kirjastoalalle. Käsitteen sisällöstä on kuitenkin esitetty moninaisia näkemyksiä ja mielipiteitä alan kirjallisuudessa sekä verkkokeskusteluissa, eikä täyttä yhteisymmärrystä ominaispiirteistä ole. Tieteelliselle käsitteen määrittelylle on siis tarvetta.

Tutkimusaineistona käytin vuosina 2006–2009 ilmestyneitä Kirjastolehden, Signumin ja Tietoasiantuntijan artikkeleja, jotka käsitelivät tai sivusivat kirjasto 2.0:aa ja sen sisältöjä. Analysoin tutkimusaineiston käyttäen hoitotieteitä varten luotua Walkerin ja Avantin käsiteanalyysitekniikkaa, jonka tavoitteena on tuottaa tutkittavasta käsitteestä sen keskeisimmät ominaispiirteet. Lisäksi analyysissä etsittiin käsitteen ennakkoehtoja, seurauksia ja mahdollisia lähikäsitteitä.

Käsiteanalyysissä kävi ilmi, että kirjasto 2.0:n ominaisuuksia ovat osallistuva käyttäjä, uusi työskentelykulttuuri, radikaali käyttäjiin luottaminen, kirjastonhoitaja 2.0, sisältöjen avaaminen, avoimet rajapinnat, vuorovaikutus, yksityisyyden hallinta, toimintaympäristön laajentuminen, markkinointi ja verkkonäkyvyys, yhdessä toimimisen kulttuuri sekä uusi kirjastotila. Käsitteen ennakkoehdot puolestaan ovat muuttunut tiedonkäsitys, kasvava kilpailu sekä yhteisöpalvelujen ja amatöörien ilmaismedian nousu. Seurauksiin lukeutuvat uudenlaiset lukutaidot, wikimäiset tietoratkaisut, sopivien sovellusten valinta, luetteloiden vapauttaminen, töiden ja resurssien uudelleen organisointi sekä kirjastojen välisen yhteistyön tiivistyminen. Lähikäsitteet osoittautuivat tutkimuksessa toissijaisiksi, mutta sellaisiksi voidaan laskea web 2.0, kirjastonhoitaja 2.0 ja informaatiolukutaito 2.0.

Ominaisuudet jakautuivat viiden näkökulman mukaan käyttäjiä, kirjastotyötä, kirjastojärjestelmiä ja verkkokirjastoja, Internetin yhteisöllisiä verkkokirjastoja sekä toimintakulttuuria koskeviksi ominaisuuksiksi. Keskeisimmäksi näkökulmaksi suomalaisessa alan keskustelussa nousi kirjastojärjestelmät ja verkkokirjastot, joka sai eniten mainintoja tutkimusaineistossa. Käyttäjistä puolestaan kirjoitettiin varsin paljon, mutta tekemisen objekteina, minkä myötä puhdas käyttäjänäkökulma jäi vähälle huomiolle. Kaiken kaikkiaan lehtikirjoittelu oli lievästä järjestelmäpainotteisuudesta huolimatta varsin monipuolista. Käsitteen kirjasto 2.0 erilaiset näkökulmat tulivat tutkimuksessa esiin.

Avainsanat: web 2.0, sosiaalinen media, kirjasto 2.0, käsiteanalyysi, kirjastopalvelut, kirjastonkäyttäjät, verkkokirjastot, ammattilehdet

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUSASETELMA	4
2.1 TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	4
2.2 EMPIIRINEN AINEISTO	5
2.3 ANALYYSIMENETELMÄ.....	7
3 KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ JA TEORIAA	8
3.1 WEB 2.0	8
3.1.1 Web 2.0 – määritelmiä ja ominaispiirteitä.....	9
3.1.2 Kriittisiä näkökulmia web 2.0:aan	12
3.1.3 Web 2.0 ja kirjastot	13
3.2 KIRJASTO 2.0	15
3.2.1 Kirjasto 2.0 ja määritelmien runsaus	17
3.2.2 Kriittinen näkökulma kirjasto 2.0:aan.....	22
4 KIRJASTO 2.0 JA AIKAISEMPI TIETEELLINEN TUTKIMUS	24
5 MENETELMÄ	26
5.1 KÄSITTEISTÄ, MÄÄRITELMISTÄ JA ANALYYSISTÄ	26
5.2 WALKERIN JA AVANTIN KÄSITEANALYYSI.....	28
5.3 ANALYYSIN KULKU	32
6 KÄSITEANALYYSIN TULOKSET	35
6.1 KIRJASTO 2.0:N OMINAISUUDET	36
6.1.1 Käyttäjät.....	36
6.1.2 Kirjastotyö	37
6.1.3 Kirjastojärjestelmät ja verkkokirjastot	39
6.1.4 Internetin yhteisölliset verkkopalvelut	41
6.1.5 Toimintakulttuuri	43
6.2 KIRJASTO 2.0:N ENNAKKOEHDOT	44
6.3 KIRJASTO 2.0:N SEURAUKSET	46
6.4 ERI NÄKÖKULMIEN PAINOTTUMINEN KIRJASTO 2.0 -KIRJOITTELUSSA	49
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	52
7.1 TULOSTEN VERTAILUA AIKAISEMPAAN KÄSITTEEN MÄÄRITTELYYN.....	52
7.2 RAJOITTEITA, HUOMIOITA JA JATKOTUTKIMUSAIHEITA.....	54
8 LÄHTEET	57
8.1 TUTKIMUSAINESTO	57
8.2 KIRJALLISUUS	59

1 JOHDANTO

Pro gradu -tutkielmassani selvitän käsiteanalyysin keinoin, millaisia ominaisuuksia, ennakkoehtoja, seurauksia ja lähikäsitteitä kirjasto 2.0:n käsitteeseen suomalaisessa kirjasto- ja informaatioalan lehtikirjoittelussa liitetään. Web 2.0 ja siitä johdettu kirjasto 2.0 ovat aikamme muotitermejä, joita käytetään moninaisissa yhteyksissä ilman tarkkaa käsitystä siitä, mihin asiakokonaisuuteen niillä kulloinkin viitataan. Juuri tämä rajankäynti, määritelmien tilannesidonnaisuus ja erilaisten käyttöyhteyksien kirjo kuvaavat hyvin sitä maailmaa, johon erilaiset 2.0 -päätteiset käsitteet ovat syntyneet. Uusia teknologioita, sovelluksia ja palveluja tuodaan markkinoille tiheään tahtiin, minkä myötä myös entiset toimijat joutuvat uusiutumaan säilyttääkseen suosionsa. Myös kirjastojen on tarpeen määrittää asemansa tässä kiihtyvässä kilpailussa ihmisten ajasta ja mielenkiinnosta.

Web 2.0:n käsitteellä tarkoitetaan verkkopalveluja, joiden avulla ihmiset voivat kommunikoida keskenään, välittää ja hankkia tietoa eri formaateissa (ääni, video, kuva, teksti) sekä muodostaa erilaisia yhteisöjä. Web 2.0 -palveluja ovat muun muassa Facebook, MySpace, YouTube, Flickr, Twitter sekä erilaiset blogit, wikit ja syötteet. Web 2.0:n synonyyminä näkee usein käytettävän sosiaalisen median käsitettä. Näiden kahden termin välinen raja on häilyvä ja niitä käytetäänkin usein rinnakkain kuvaamaan samaa ilmiötä. Uusia sosiaalisen median palveluita lanseerataan jatkuvasti, minkä myötä web 2.0 saa uusia sovelluksia käsitteensä alle. Tämän uudelleenaseoitumisen vuoksi itse käsitekin on muutokselle altis.

Web 2.0 -sovellusten saavuttaman suosion seurauksena on syntynyt käsite kirjasto 2.0, palvelumalli, jolla tarkoitetaan web 2.0:n käsitteiden, toimintatapojen ja teknologioiden integroimista kirjastoalalle. Termin synty kuvaa osaltaan sitä murrosta, joka kirjastojen toimintaympäristössä on käynnissä. Fyysisten kirjastokäyntien tarve on vähentynyt verkkokirjastojen myötä, digitaaliset aineistot valtaavat alaa ja ihmisten tiedonhankinta nojaa entistä vahvemmin Internetin tarjoamiin tiedonlähteisiin ja hakupalveluihin. Etenkin verkon uusiin tiedonhaku- ja lukutaitoihin kasvaneiden nuorten vapaa-ajasta Internet ja sen tarjoamat moninaiset sosiaalisen median palvelut lohkaisevat suuren osan. Kirjaston asema tiedon ja tietopalvelun tarjoajien kärkiryhmässä ei siis ole enää itsestään selvä.

Muuttuvassa tilanteessa kirjastoilla on kaksi vaihtoehtoa: pitäytyä vanhoissa toimintamalleissa ja toistaa hyväksi havaittuja, joskin hieman ajan hampaan puraisemia palvelukonsepteja tai vastata uusien teknologioiden ja ajankäyttötapojen luomaan haasteeseen ja omaksua ne osaksi toimintaansa.

Kirjasto 2.0 -käsitteen liittäminen osaksi kirjastoalan kielenkäyttöä ei ole ollut täysin ristiriidatonta. Siitä on käyty aika ajoin kiihkeäksikin yltyvää keskustelua erilaisilla kirjastofoorumeilla. Osa alan ammattilaisista kyseenalaistaa kirjasto 2.0 -ilmiön tarpeellisuuden ja muutosvoiman, toiset taas näkevät sen mahdollisuutena uudistaa kirjastopalveluja vastaamaan paremmin käyttäjien muuttuviin tarpeisiin. Leimallista keskustelulle on rajankäynti siitä, mitä kirjasto 2.0:n käsite sisältää ja mitä ei. Osa keskustelijoista painottaa ilmiön teknologista puolta, osa keskittyy käyttäjien rooliin, osa taas tarkastelee asiaa kirjastojen kannalta. Osa näkee ilmiön teknologisena web 2.0:n laajenuksena kirjastomaailmaan, osa kokonaisvaltaisena palveluparadigman muutoksena, joka tulee muuttamaan koko kirjastoalaa. Kirjasto 2.0:n käsite siis määritellään aina sen mukaan, kuka on äänessä. Mielenpitoet ja määritelmät ovat lukuisia, eikä yhteisymmärrystä tai erilaisia näkemyksiä kokoavia kannanottoja juuri ole havaittavissa. Anderson (2007) toteaaakin, että termi kirjasto 2.0 ja sen tiimoilta etenkin blogeissa käydyt keskustelut ovat osoittautuneet varsin kiistanalaisiksi aika ajoin. Tähän mennessä käsitteeseen liittyvää auktorisoitua ja teoreettista tutkimusta löytyy hyvin vähän. Yhteisesti hyväksytylle kirjasto 2.0:n määritelmälle on hänen mukaansa kiireellinen tarve. (Anderson 2007, 195.)

Epäselvyys käsitteen sisällöstä ja kattavuudesta estää keskustelun syventämisen ja analyttisemmän otteen ilmiön tarkasteluun. Siksi onkin tarpeen määritellä, mitä käsite tarkoittaa: mitkä ovat sen ominaisuudet, ennakkoehdot, seuraukset ja lähikäsitteet. Kirjasto 2.0:n tarkastelu on toistaiseksi pysynyt hyvin käytännönläheisenä ja keskustelu kirjastoalan ammattilaisten käsissä. Tämä onkin perusteltua, sillä kirjasto 2.0 on ennen kaikkea käytännön toimiin tähtäävä ilmiö, ja sillä uskotaan olevan todellisia vaikutuksia kirjastojen toimintaan. Tästä huolimatta on tarpeen lähestyä aihetta myös tieteellisin keinoin. Käsitettä analysoimalla ja sen sisältöä erittelemällä on mahdollista selventää sen piirteitä ja luoda synteisiä eriävien näkemysten kesken. Tieteellinen käsitteenmäärittäminen hyödyttää niin tutkijoita, jotka pyrkivät erittelemään todellisuutta, analysoimaan käsitteitä ja

määrittelemään ilmiöiden ominaispiirteitä kuin käytännön toimijoita, joiden tavoitteena on parantaa kirjastoalan kilpailukykyä ja kirjastopalvelujen relevanssia nykyisille ja tuleville käyttäjäryhmille. Tarve käsitteen kirkastamiselle on sekä käytännöllinen että teoreettinen.

Työ etenee siten, että toisessa luvussa esittelen tutkimusongelman, tutkimuskysymykset ja teoreettisen viitekehyksen sekä kerron hieman tutkimuksessa käytettävästä empiirisestä aineistosta ja alustavasti myös tutkimusmenetelmästä. Kolmas luku puolestaan käsittelee kahta tutkimukseni kannalta keskeistä käsitettä: web 2.0:aa ja kirjasto 2.0:aa. Kirjasto 2.0 on johdettu web 2.0:n ideoista ja filosofiasta ja näin ollen on perusteltua tuntea emokäsitteen sisältö. Kirjasto 2.0:n kohdalla esittelen siitä alan kirjallisuudessa ja keskusteluissa esitettyjä määritelmiä. Nämä määritelmät toimivat vertailukohtina omille tutkimustuloksilleni. Lisäksi esittelen kriittisen näkökulman kirjasto 2.0:aan. Neljännessä luvussa kuvailen erään aiemman kirjasto 2.0 -käsitteen määrittelyyn tähtäävän tutkimuksen kulun ja tulokset, jotka tarjoavat oivan taustan käsiteanalyysini tulosten arvioinnille. Viidennessä luvussa pureudun tarkemmin tutkimusmenetelmään eli Walkerin ja Avantin käsiteanalyysiin ja esittelen sen vaiheet oman tutkimukseni kulun näkökulmasta. Kuudennessa luvussa esittelen käsiteanalyysin tulokset eli kirjasto 2.0:n ominaisuudet, ennakkoehdot ja seuraukset suomalaisissa kirjasto- ja informaatioalan lehdissä. Seitsemäs luku puolestaan keskittyy johtopäätöksiin sekä omien tutkimustulosteni ja aiemmassa tutkimuksessa esiteltyjen kirjasto 2.0 -luonnehdintojen vertailuun.

2 TUTKIMUSASETELMA

2.1 TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimusongelman voi tiivistää seuraavaan: millaisena kirjasto 2.0:n käsite ilmenee suomalaisessa kirjastoalan lehtikirjoittelussa? Tutkimuksen tarkoitus ei siis ole tuottaa universaalia kirjasto 2.0:n määritelmää, vaan kontekstina on kotimainen kirjastoala ja sen piirissä käytetyt termit ja niiden takana olevat käsitykset ja määritelmät. Mikä on suomalainen lähestymistapa kirjasto 2.0:aan? Tieteellisen, joskaan ei keskustelun käytännöllisestä luonteesta johtuen kovin teoreettisen, viitekehyyksen tutkimukselle luovat kansainvälisessä web 2.0 - ja kirjasto 2.0. -keskustelussa esiintyvät eriävät käsitykset kirjasto 2.0:n määritelmästä ja käsitteen kattavuudesta. Eriävät näkemykset johtuvat siitä, että alan keskustelijat painottavat eri kirjasto 2.0:n osa-alueita. Painotuksia ovat muun muassa web 2.0 -teknologiat, kirjastopalvelut ja käyttäjät. Tutkimuksen tuloksena saatava kirjasto 2.0 -käsitteen määritelmä on mahdollista asettaa kansainväliseen kontekstiin ja pohtia, mitkä osa-alueet ovat keskeisimpiä suomalaisen kirjastokeskustelun kirjasto 2.0 -käsityksessä.

Tutkimusongelma jakautuu Walkerin ja Avantin käsiteanalyysin jaotteluja noudatellen neljään tutkimuskysymykseen:

1. Mitä **ominaisuuksia** kotimaisissa kirjasto- ja informaatioalan ammattilehtiartikkeleissa liitetään kirjasto 2.0:n käsitteeseen?
2. Mitä **ennakkoehdotuksia** kirjasto 2.0:n käsitteelle annetaan? Mitkä tekijät edeltävät sen toteutumista ja tekevät sen tarpeelliseksi?
3. Mitä **seurauksia** kirjasto 2.0:n käsitteellä on? Mitkä ovat sen vaikutukset kirjastojen toimintaan?
4. Mitkä ovat kirjasto 2.0:n **lähikäsitteet**?

2.2 EMPIIRINEN AINEISTO

Etsin vastauksia tutkimuskysymyksiini kolmesta kotimaisesta kirjasto- ja informaatiopalvelualan aikakauslehdestä: Kirjastolehdestä, Signumista ja Tietoasiantuntijasta. Maamme yleisten kirjastojen äänenkannattaja Kirjastolehti on vuonna 1908 perustettu Suomen kirjastoseuran julkaisu, joka ilmestyy kuusi kertaa vuodessa. Signum puolestaan on vuodesta 1972 asti julkaistu, myös kuudesti vuodessa ilmestyvä Suomen tieteellisen kirjastoseuran jäsenlehti. Vuonna 1986 perustettu, viidesti vuodessa ilmestyvä Tietoasiantuntijat ry:n Tietoasiantuntija (entinen Tietopalvelu) eroaa kahdesta muusta ammattilehdestä siten, että sitä julkaisevan yhdistyksen jäsenet toimivat pääasiassa yrityksissä ja muissa organisaatioissa kirjastojen sijaan, joten toimintakenttä ja toiminnan tavoitteet ovat osin erilaiset. Lehti oli kuitenkin perusteltua ottaa mukaan, sillä se sisältää myös kirjastoja käsitteleviä artikkeleja. Kaiken kaikkiaan nämä kolme ammattilehteä kattavat varsin hyvin koko suomalaisen kirjastokentän. Sekä yleiset kirjastot, tieteelliset kirjastot että erikoisalojen kirjastot ovat edustettuina. Toinen, käytännöllisempi valintaa ohjannut syy on se, että näiden lehtien numeroista löytyy kirjasto 2.0:aa käsitteleviä tai sitä sivuavia artikkeleja.

Aikajänteeksi valitsin vuodet 2006–2009. Aloituvuoden perusteena on se, että kyseiseltä vuodelta löytyvät ensimmäiset web 2.0:aa ja kirjasto 2.0:aa käsittelevät artikkelit. 2009 puolestaan on tutkimusajankohta huomioon ottaen viimeinen vuosi, jonka aikana ehdittiin julkaista kokonaiset vuosikerrat. Se otetaan mukaan mahdollisimman suuren ajankohtaisuuden takaamiseksi. Tutkimukseen sisällytetään kaikki valituissa lehdissä valittuna ajanjaksona julkaistut kirjasto 2.0:aa tai web 2.0:aa käsittelevät artikkelit. Vaikka itse kirjasto 2.0 -käsitettä ei eksplisiittisesti mainita tekstissä, jo pelkkä käsitteen web 2.0 esiintyminen ja kirjastoaiheinen lehti usein takaavat artikkelin riittävän relevanssin. Lisäksi sosiaalista mediaa käsittelevissä artikkeleissa ei aina välttämättä käytetä juuri kirjasto 2.0 -termiä, vaikka kyseistä ilmiötä käsiteltäisiinkin. Myös kirjasto 2.0:aan viittaavat huomiot muunaiheisissa artikkeleissa huomioidaan.

LEHTI	ARTIKKELEIDEN LKM	ERI KIRJOITTAJIEN LKM
Kirjastolehti	16	10
Signum	14	12
Tietoasiantuntija	5	5
yht.	35	26 *

Taulukko 1. Tutkimusaineiston koostumus. * Yksi kirjoittajista oli kirjoittanut artikkelin sekä Signumiin että Tietoasiantuntijaan. Näin ollen eri kirjoittajien lukumäärä on 27:n sijaan 26.

Taulukossa 1 on esitetty, kuinka monta kirjasto 2.0 -aiheista tai aihetta sivuavaa artikkelia kustakin tutkimusaineistoon valitusta lehdestä valitulla ajanjaksolla löytyi. Artikkelien ja niiden kirjoittajien määrällinen epäsuhta selittyy sillä, että osa artikkeleista oli kahden tai useamman henkilön yhteistuotoksia. Lisäksi osa kirjoittajista oli osallistunut useamman kuin yhden artikkelin kirjoittamiseen. Näistä aktiivisin oli kirjoittanut viisi artikkelia.

LEHTI	2006	2007	2008	2009
Kirjastolehti	1	7	6	2
Signum	-	8	6	-
Tietoasiantuntija	2	-	3	-
yht.	3	15	15	2

Taulukko 2. Kirjasto 2.0 -aiheisten artikkelien jakautuminen eri vuosille.

Taulukosta 2 selviää, miten tutkimusaineistoon kuuluvat artikkelit jakautuvat tutkittavien vuosien kesken. Keskustelun eteneminen ja kirjasto 2.0:n uutuus- ja uutisarvon taittuminen on havaittavissa varsin selvästi: vuonna 2006 kirjasto 2.0 -ilmiön olemassaolo havaittiin, vuosina 2007 ja 2008 keskustelu kävi kuumimpana, kun taas vuoden 2009 aikana se alkoi hiljalleen hiipua. Syynä tähän voi olla se, että kirjasto 2.0 on jo niin tuttu ja luonteva osa kirjastoalan ajattelua, että sen esittelyä ei nähdä enää tarpeellisena. On myös mahdollista, että koko ilmiön tarpeellisuus on kyseenalaistettu ja sen ympärillä käyty kohina todettu ylirajoitetuksi.

2.3 ANALYYSIMENETELMÄ

Empiirisen aineiston analysoimisen ja käsitteen ominaisuuksien selvittämisen apuna käytän Walkerin ja Avantin käsiteanalyysia. Valitsemani menetelmä on alun perin kehitetty hoitotieteitä varten, ja sen tarkoituksena on ollut luoda teoriapohjaa ja käsitteistöä luonteeltaan hyvin käytännönläheiselle tieteenalalle. Käsiteanalyysissä on useita vaiheita, joiden myötä tarkastelun kohteena olevasta käsitteestä pystytään jäsentämään sen ominaisuudet, ennakkoehdot, seuraukset ja lähikäsitteet. Menetelmävalintaani edisti osaltaan se, että Walkerin ja Avantin käsiteanalyysiä on aiemmin käytetty myös informaatiotutkimuksen alalla Sari Mäkisen tutkimuksessa *Organisaatiomuisti – käsiteanalyysi* (2003). Tähän tutkimukseen tutustuminen vahvisti sen, että menetelmä soveltuu myös muiden kuin hoitotieteen alan tutkimusten toteuttamiseen. Myös tutkimusaiheeni vahva kytkös käytännön elämään ja tutkimuksen pyrkimys käsitteellistää luonteeltaan toistaiseksi varsin teoretisoimatonta ilmiötä viittaa samankaltaiseen tilanteeseen kuin hoitotieteissä. Käytäntö tarvitsee tuekseen teoriaa ja käsitteen määrittelyä. Tarkastelen Walkerin ja Avantin käsiteanalyysin vaiheita lähemmin luvussa 5.

3 KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ JA TEORIAA

Tässä osiossa avaan tutkimukseni kannalta keskeisiä käsitteitä aiemman kirjallisuuden pohjalta. Oman tutkimukseni kannalta nämä käsitteet ja niiden määritelmät luovat taustaa empiiriselle osalle, jossa analysoin kirjasto 2.0 -käsitteen merkityksiä suomalaisissa kirjasto- ja informaatioalan lehdissä kirjoitettujen artikkelien perusteella. Sekä web 2.0:n että kirjasto 2.0:n käsitteistä ja niiden olemassaolon oikeutuksista on käyty runsaasti keskustelua niin epävirallisilla kuin virallisilla foorumeilla, ja määritelmiä vaikuttaa olevan lähes yhtä monta kuin määrittelijöitäkin. Keskustelu on vilkasta ja näkökulmat moninaisia, mutta itse käsitteisiin ja niiden todellisiin sisältöihin ei ole kiinnitetty tarpeeksi huomiota. Tieteelliselle tarkastelulle ja käsitteiden määrittelyille on siis tarvetta.

3.1 WEB 2.0

Käsitettä web 2.0 käyttivät Manessin (2006) mukaan ensimmäisen kerran Tim O'Reilly ja Dale Dougherty O'Reilly Media -yhtiöstä. Käsitteellä viitattiin alun perin niihin yrityksiin, teknologioihin ja palveluihin, jotka selvisivät teknologiasektorin 1990-luvun markkinaromahduksesta. Näille ominaista oli yhteistyökeskeisyys, dynaamisuus sekä sisältöjen kuluttamisen ja luomisen välisen rajan hämärtyminen. Tekstuaalisuutta keskeisemmäksi nousi kommunikaatio, monologiin sijaan korostettiin dialogia ja käyttäjä nostettiin keskeiseen asemaan.

Web 2.0:lla tarkoitetaan termin kehittäjän Tim O'Reillyn (2005) mukaan tietoverkkoa toiminta-alustana, jota moninaiset web 2.0 -sovellukset hyödyntävät. Nämä sovellukset muodostavat web 2.0:n ytimen ja välittävät jatkuvasti päivittyviä palveluita, jotka muuttuvat sitä paremmiksi, mitä useammat ihmiset käyttävät ja muokkaavat niitä. Web 2.0:lla on siis sekä teknologinen että ihmislähtöinen ulottuvuus. Web 2.0:n käsittämät palvelut ovat tietokonevälitteisiä, mutta niiden käyttövoimana toimivat ihmiset. O'Reillyn artikkeleissa puhutaankin usein osallistumisen arkkitehtuurista, jolla tarkoitetaan niitä verkostovaikutuksia, joita käyttäjien aktiivinen osallistuminen tuottaa. Juuri tämä osallistumisen kulttuuri ja entistä suurempi sisällöntuottajien määrä erottaa web 2.0:n edeltäjästään web 1.0:sta, jonka puitteissa pieni määrä kirjoittajia loi verkkosivuja suurelle määrälle sisällönkuluttajia (MacManus & Porter 2005).

O'Reilly (2005) havainnollistaa muutosta tekstuaalisesta ja hierarkkisesta Web 1.0:stä interaktiivisempaan ja multimediovetoisempaan web 2.0:aan Internetin käyttäjille tuttujen esimerkkien kautta. Henkilökohtaisia kotisivuja vastaavat web 2.0 -ympäristössä blogit, tietosanakirjoja Wikipedia, tekstipohjaisia opasohjelmia erilaiset mediavirtasovellukset, taksonomioita folksonomiat ja sähköpostivälitteisiä asiakaspalveluja pikaviestinten välityksellä käytävät dialogit. Muita web 2.0 -ympäristössä tuttuja sovelluksia ovat muun muassa RSS-syötteet, podcastit, keskustelupalstat, uutisten ja linkkien jakopalvelut sekä erilaiset yhteisö- ja mediapalvelut, joista tunnetuimpiin kuuluvat muun muassa Facebook, Twitter, YouTube, MySpace ja Flickr.

Web 1.0:n ja web 2.0:n eroja pohtivat myös Curran, Murray ja Christian (2007). Heidän mukaansa eroja on mahdollista havainnollistaa viiden ominaisuuden avulla. Nämä ominaisuudet ovat käyttötapa, sisältöyksikkö, tila, sisällön katsomistapa ja sisällönluojat. Web 1.0:ssa ensisijainen käyttötapa on lukeminen. Sisältö esitetään sivujen ja sivustojen muodossa, ja sitä tarkastellaan web-selaimen avulla. Web 1.0 on luonteeltaan staattinen, ja sisältöä luovat pääasiassa verkkosivujen ylläpitäjät. Web 2.0:ssa sen sijaan sisältöä voivat luoda kaikki, ja pelkän lukemisen sijaan käyttäjät voivat myös kirjoittaa ja osallistua dynaamiseen sisällöntuotannon prosessiin. Sisällön yksikkö on dokumentti, ja sisältöjä on mahdollista tarkastella web-selaimen ohella muun muassa RSS-syötteiden ja erilaisten mobiililaitteiden välityksellä. (Curran, Murray & Christian 2007, 290.)

3.1.1 Web 2.0 – määritelmiä ja ominaispiirteitä

Kroski (2008) esittää teoksessaan *Web 2.0 for Librarians and Information Professionals* varsin tiiviin web 2.0 -määritelmän. Hänen mukaansa web 2.0:lla tarkoitetaan web-sivuja, jotka hyödyntävät osallistumisen ja yhteistyön mahdollistavia teknologioita. Lyhyen työmääritelmän ohella Kroski tarkastelee web 2.0:n läpäisemää Internetiä neljän näkökulman avulla. Näistä ensimmäinen on osallistumisen verkko, josta käytetään englannin kielessä myös nimitystä *read/write Web*. Osallistumisen verkossa ihmiset eivät ainoastaan lue valmiita Internet-sivuja, vaan myös itse kirjoittavat ja muutoin vaikuttavat niiden sisältöön. Tämä tarjoaa käyttäjille entistä suuremman mahdollisuuden vaikuttaa omiin Internet-kokemuksiinsa. Osallistumisen verkko on jakamisen, yhteistyön ja käyttäjäosallistumisen areena, jossa tavoitteena on siirtyä staattisista Internet-sivuista

dynaamisiin ja interaktiivisiin sovelluksiin ja yhdensuuntaisesta dialogista ryhmäkeskusteluihin. (Kroski 2008, 1.)

Toinen näkökulma web 2.0:aan on amatöörien verkko, jolla viitataan Internetin radikaaliin demokratisoitumiseen ja sellaisten sovellusten luomiseen, jotka mahdollistavat tavallisten käyttäjien osallistumisen ja itseilmaisun. Amatöörien verkossa tavoitteena on teknologisten raja-aitojen kaataminen helppokäyttöisten sovellusten avulla. Sosiaalisella verkolla puolestaan korostetaan web 2.0:n asemaa sosiaalisena ilmiönä, jonka puitteissa ihmiset linkittyvät toisiinsa, eivät ainoastaan informaatioon. Sosiaalisessa verkossa keskeistä on kontaktien luominen, joka on johtanut sosiaaliseen verkostoitumiseen ja yhteisöllisyyteen tähtäävien sivustojen räjähdysmäiseen kasvuun. Näissä verkkoyhteisöissä ihmiset eivät ainoastaan luo ja julkaise sisältöjä, vaan myös jakavat niitä keskenään. (Kroski 2008, 1-2.)

Viimeinen näkökulma on käyttäjäkeskeinen verkko, jolla korostetaan käyttäjän ja käyttäjätarpeiden keskeistä asemaa virtuaalisessa maailmassa. Tämä ajattelu ohjaa sovellusten kehittäjien työtä kohti yksinkertaisempaa suunnittelua sekä käytön ja sen oppimisen helpottamista. Käyttäjäkeskeisyydellä viitataan myös Internetin kaikenlaiset käyttäjät huomioivaan luonteeseen. Valtavirran ja harvinaisempien tarpeiden ja toiveiden tasapaino on web 2.0:ssa mahdollinen. (Kroski 2008, 2.)

Fargasin (2007) mukaan web 2.0 (tässä *social software*) on vaikea määritellä tarkasti, sillä se voi pitää sisällään vaihtelevan määrän erilaisia välineitä. Joidenkin mielestä web 2.0:ksi lasketaan kaikki työkalut, jotka helpottavat ihmisten kanssakäymistä virtuaalisesti. Tämän määritelmän mukaan esimerkiksi langaton Internet-yhteys on web 2.0 -sovellus. Kapeamman kuvauksen mukaan web 2.0 käsittää ainoastaan ne sovellukset, joiden avulla ihmiset voivat käydä kahdensuuntaisia keskusteluja. Tämä määritelmä rajaa ulkopuolelleen muun muassa podcastit ja screencastit. Fargasin oma näkemys on se, että ollakseen web 2.0:aa välineen tulee täyttää ainakin kaksi seuraavista ominaisuuksista:

- 1) Väline mahdollistaa ihmisten välisen kommunikaation, yhteistyön ja yhteisöjen rakentamisen verkossa.

- 2) Sitä on mahdollista syndikoida (yhdistellä), jakaa, uudelleen käyttää, uudelleen järjestellä tai se toimii itse syndikoidijana (vrt. RSS-syötteen).
- 3) Se edesauttaa toisten käyttäjien toimien tai tietämyksen hyödyntämistä ja niistä oppimista. (Fargas 2007, 1.)

Vaikka web 2.0 käsittää runsaan joukon erityyppisiä sovelluksia, tietyt ominaispiirteet erottavat sen muista teknologioista. Seuraavassa on koottuna muutamia keskeisimpiä ominaisuuksia:

- 1) Sisällön luominen ja jakaminen on helppoa. Kuka vain voi lisätä kuvia, ääntä, tekstiä tai videota verkkoon toisten nähtäväksi, kommentoitavaksi tai edelleen muokattavaksi.
- 2) Yhteistyön merkitys on olennainen. Tästä esimerkkinä ovat wikit, joihin kaikki osallistujat voivat lisätä sisältöä tai muokata aiemmin julkaistua aineistoa.
- 3) Keskustelu ja vuorovaikutus ovat keskeisellä sijalla. Esimerkkeinä voidaan pitää muun muassa erilaisia reaaliaikaisia pikaviestinpalveluja sekä blogeja, joissa keskustelua käydään kommentoimalla toisten merkintöjä tai viittaamalla omissa merkinnöissä muiden kirjoittamiin teksteihin.
- 4) Yhteisöt rakentuvat alhaalta ylöspäin, eikä varsinaista ylläpitoa tai perinteisenkaltaisia auktoriteetteja ole. Yhteisöjen olemassaolon perustana on ennen kaikkea samojen web 2.0 -välineiden käyttö sekä samanlaisiin aktiviteetteihin osallistuminen.
- 5) Mitä enemmän sovelluksella on käyttäjiä, sitä enemmän on jaettavaa tietämystä. Tätä ilmiötä kutsutaan joukkojen viisaudeksi (*wisdom of crowds*). Wikien ohella esimerkkejä tästä ovat avainsanoitukset eli folksonomiat, joiden avulla käyttäjät kuvailevat sisältöjä myöhemmän löytyvyyden helpottamiseksi sekä erilaiset suositukset ja arvioinnit, jotka voivat muun muassa helpottaa ostopäätöksiä.

- 6) Personointi mahdollistaa omiin mieltymyksiin perustuvan valikoinnin informaatiovälteiden runsaudesta. Ehkä tunnetuin esimerkki tästä on syötteet, joiden avulla käyttäjät voivat valita, mistä aiheista tahtovat uutisia tai tietoa – informaatio kerätään useilta eri sivustoilta ja syötetään yhdelle sivulle luettavaksi.
- 7) Sovellusten käyttö ei ole konekohtaista, vaan sisään voi kirjautua miltä vain päätelaitteelta, jossa on Internet-yhteys.
- 8) Ajan ja paikan rajoitukset hämärtyvät tai menettävät kokonaan merkityksensä. Ihmiset voivat keskustella ja työskennellä yhdessä ajasta ja välimatkoista riippumatta, mikä osaltaan vähentää fyysisten tapaamisten välttämättömyyttä. (Fargas 2007, 2-7.)

3.1.2 Kriittisiä näkökulmia web 2.0:aan

Web 2.0 on saanut osakseen myös kriittisiä puheenvuoroja. Curran, Murray ja Christian (2007) eivät kiistä Internetin toiminnassa, sovelluksissa ja käyttäjien odotuksissa tapahtunutta suurta muutosta, mutta kun huomioidaan kaikki kehitysaskleet, ei ole suoria todisteita siitä, että web 2.0 muodostaisi täysin uuden metodologian tai teknologisen kokonaisuuden. Termiä käytetään pikemminkin kattoterminä kuvaamaan viimeisimpiä innovaatioita luonnollisessa teknologisessa kehityskulussa ja sen alle on otettu myös vanhempia teknologioita. (Curran, Murray & Christian 2007, 292.)

Shaw (2005) kiistää koko web 2.0:n olemassaolon. Hän ei kiistä termin piiriin liitettyjä teknologisia edistysaskleita ja sovelluksia, jotka ovat saaneet web 2.0 -leiman, mutta itse käsitettä hän pitää pelkkänä markkinamiesten iskulauseena ja metkuna, jonka tarkoituksena on luoda kuva yhtenäisestä liikkeestä, jonka tavoitteena on parempi Internet. Shaw'n mukaan kaikkia innovaatioita ei voida luokitella saman termin alle, vaan ne edustavat erilaisia standardeja ja teknologioita, joista jotkut ovat yhteensopivia, jotkut eivät. Innovaatiot ja muutokset ovat todellisia, mutta ne liittyvät toisiinsa vain laajimmassa

mahdollisessa mielessä. Termi web 2.0 on siis kattavuudeltaan niin laaja, että se menettää lopulta merkityksensä ja ilmaisuvoimansa.

Pennanen (2007) Kirjastolehden artikkelissa haastateltu Kari A. Hintikka puolestaan kritisoi versionumeron 2.0 käyttöä. Hänen mukaansa 2.0 -ilmiössä ei itsessään ole mitään vikaa, mutta numerointi ontuu. 2.0 -leiman lyöminen kaikkeen voi hetken herätellä kohderyhmiä, mutta sen mainosarvo on lyhytikäinen ja saattaa lopulta kääntyä levittäjäänsä vastaan. Hintikka vetoaa ennen kaikkea siihen seikkaan, että versionumero on validi aina vain hetken aikaa. Vuoden tai kahden kuluttua kukaan ei enää halua olla 2.0, vaan uudet versiot ovat jo vallanneet markkinat. Lisäksi on kyseenalaista, kuka tai mikä taho päättää sen, missä versionumerossa tai vaiheessa alalla kulloinkin ollaan. (Pennanen 2007, 14–15.)

3.1.3 Web 2.0 ja kirjastot

Kirjastojen verkkopalveluja pidetään yhä varsin staattisina. Näin ollen ne edustavat pikemminkin web 1.0:aa kuin uudempaa 2.0 -versiota. Hyvä esimerkki tästä on verkkokirjastojen näyttöluettelot, jotka otettiin käyttöön ensimmäisen Internet-vallankumouksen aikaan. Käyttäjät voivat hakea näyttöluetteloista tietoa, mutta kokemus on melko yksisuuntainen toisin kuin näyttöluetteloa muistuttavassa web 2.0 -palvelussa Amazon.comissa, joka kerää käyttäjistään tietoa näiden tekemien hakujen perusteella ja kommunikoi näiden kanssa tekemällä suosituksia ja kertomalla toisten samankaltaisia kirjoja valinneiden muista hankinnoista. (Maness 2006). Amazonin ominaisuuksia ollaan soveltuvien osin sisällyttämässä myös kirjastojen verkkoversioihin. Näyttöluettelokuvaus onkin usein käytetty esimerkki siitä, kuinka web 2.0 -työkalut voisivat parantaa ja ajantasaistaa kirjastojen palvelua sekä vastata asiakkaiden muuttuviin tarpeisiin ja entistä parempiin teknisiin valmiuksiin.

Web 2.0 mahdollistaa kirjastojen ulottumisen seiänsä ulkopuolelle ja ihmisten saavuttamisen siellä, missä he kulloinkin ovat ja tilanteissa, joissa he suorittavat päivittäisiä tehtäviään (Curran, Murray & Christian 2007, 289). Fargas (2007) luettelee muutamia syitä, miksi kirjastojen tulisi harkita web 2.0 -sovellusten integroimista

toimintoihinsa. Ensimmäinen syy on se, että suuri osa kirjaston asiakkaista käyttää ainakin jotain web 2.0 -työkalua arkielämässään. Fargasin mielestä on tärkeää olla tietoinen näistä sovelluksista ja pohtia mahdollisuuksia käyttää samaisia sovelluksia asiakkaiden tavoittamiseen. Mikäli asiakkaissa on innokkaita blogien lukijoita, on harkitsemisen arvoista perustaa blogi, jonka välityksellä levittää tietoa kirjaston hankkeista, palveluista ja aineistoista. Asiakaspalvelun parantamisen ohella web 2.0 -sovellukset voivat edistää myös kirjaston sisäistä kommunikaatiota ja tietämyksen jakamista. Wikeissä on mahdollista saattaa kaikkien tietoon yksittäisten henkilökunnan jäsenten erityisosaamista ja blogien välityksellä voidaan välittää informaatiota ajankohtaisista asioista. (Fargas 2007, 7-8.)

Kroski (2008) puolestaan suosittelee web 2.0:n integroimista kirjastotyöhön arvokkaan sisällön luomisen välineenä. Web 2.0 -sovellukset mahdollistavat uudenlaisten verkkopalvelujen käyttöönoton ilman ohjelmointiosaamista. Nämä sovellukset luovat kirjastoille uusia mahdollisuuksia muun muassa itsensä markkinointiin, yhteistyöhön eri sidosryhmien kanssa, asiakkaiden saavuttamiseen ja näiden kanssa kommunikoimiseen sekä opetuksen, resurssien ja käyttäjäkoulutuksen kehittämiseen. Asiakkaiden kanssa kommunikoinnin kannalta web 2.0 -sovellukset tarjoavat välittömän väylän asiakaspalautteen keräämiseen ja siihen vastaamiseen sekä asiakassuhteiden solmimiseen. Ideaalitapauksessa web 2.0 mahdollistaa kirjastojen ja käyttäjien välisen aidon keskustelun. (Kroski 2008, 8-9.)

Web 2.0:n tietämysyhteisöt voivat olla myös hyödyllisiä kirjastoille. Kirjastojen on mahdollista osallistua jo olemassa oleviin yhteisöihin (wikit, erilaiset kysymys-vastauspalvelut, SecondLife, Facebook) tai perustaa omia yhteisöjä. Tietämysyhteisöt ja muut web 2.0 -sovellukset mahdollistavat myös yhteistyön laajalle levittäytyneiden ihmisjoukkojen kesken. Tällainen yhteydenpito tulee kyseeseen esimerkiksi tilanteissa, joissa kirjaston henkilökunta toimii eri kerroksissa tai rakennuksissa. Yhteydenpito voi olla myös eri kirjastoissa, kaupungeissa tai maissa toimivien kollegojen välistä. (Kroski 2008, 9.) Web 2.0 -sovellukset eivät siis mahdollista ainoastaan kirjaston ja käyttäjän välistä vuorovaikutusta, vaan tarjoavat välineet myös kirjastojen keskinäiselle ja käyttäjien väliselle keskustelulle.

Casey ja Savastinuk (2007) korostavat web 2.0:n asemaa käyttäjien osallistumismahdollisuuksien parantajana. Käyttäjät pyritään näkemään myös sisällöntuottajina, ei ainoastaan palautteen antajina. Kirjastojen tulisi Casey ja Savastinukin mukaan luoda käyttäjille väylä kommunikoida ja osallistua palvelujen luomiseen ja ylläpitoon myös ei-käyttäjät huomioiden. Toiveena on se, että web 2.0:n inspiroimat osallistavat palvelut tekisivät kirjastoille saman kuin 2.0 teki Internetille. Mahdollisina osallistumisen tapoina nähdään muun muassa sisällön lisääminen kirjaston verkkosivuille esimerkiksi erilaisten arvioiden ja suositusten muodossa, omien virtuaalisten tilojen personointi ja omaa makua vastaavien sisältöjen suodattaminen tähän henkilökohtaiseen virtuaaliseen tilaan sekä tiedon löytymistä helpottavien rakenteiden luominen esimerkiksi omien avainsanojen (*tags*) lisäämisen keinoin. (Casey & Savastinuk 2007, 56.)

Web 2.0 tarjoaa siis kirjastoille mahdollisuuden markkinoida palvelujaan, kommunikoida käyttäjien kanssa ja palvella heitä siellä, missä nämä viettävät entistä suuremman osan vapaa-ajastaan - Internetissä. Parhaimmillaan se voi houkuttaa ei-käyttäjiä kirjaston piiriin. Käyttäjien kannalta se mahdollistaa osallistumisen palvelujen luomiseen ja sisällöntuotantoon. Fyysisten kirjastokäyntien määrän väheneminen ei kerro koko totuutta kirjastojen suosiosta. Käyttäjät uusivat lainojaan ja tekevät varauksia enenevässä määrin verkkokirjastoissa, mikä ei näy kävijälaskureissa ja -tilastoissa. Tämän Internetin välityksellä tapahtuvan palvelun laajentaminen kohti 2.0 -aikakautta on olennainen osa kirjasto 2.0 -aiheista keskustelua.

3.2 KIRJASTO 2.0

Käsitettä kirjasto 2.0 käytti tietyllä tavalla ensimmäisen kerran Michael Casey Library Crunch -blogissaan syyskuussa 2005. Hänen tarkoituksenaan oli yhdistää entistä tiiviimmin kirjastot ja Web 2.0:lle ominaiset periaatteet sekä teknologiat ja esittää näin näkemys uudenlaisesta kirjastosta, joka hyödyntää uuden teknologian avaamia mahdollisuuksia ja asiakaspalvelumuotoja. Blogimerkintä herätti heti ilmestyttyään vilkasta keskustelua sekä puoltavia ja vastustavia kannanottoja erilaisilla kirjastofoorumeilla, kuten blogeissa,

sähköpostilistoilla ja kasvokkain käydyissä keskusteluissa. Tämä keskustelu jatkuu edelleen. (Black 2007, 1.)

Tarve uudelle kirjastoversiolle syntyi tilanteessa, jossa kirjastot huomasivat olevansa keskellä voimakkaasti muuttuvaa toimintaympäristöä. Casey ja Savastinukin (2007) mukaan kirjastoväellä on useita totuuksia kohdattavanaan ja haasteita voitettavanaan. Näistä ensimmäinen on asiakkaiden kirjastoja kohtaan osoittaman kiinnostuksen lasku. Tämä johtuu Casey ja Savastinukin mukaan ennen kaikkea siitä, että kirjastot eivät pysty johdonmukaisesti tarjoamaan palveluja, joita asiakkaat haluavat, vaan toistavat itsepintaisesti muinoin hyväksi todettuja toimintamalleja. Esteenä muutokselle on juuri nämä hyväksi todetut palvelumuodot, joita ei olla aina valmiita kyseenalaistamaan eikä tarvittaessa muuttamaan. Kirjastoväessä ja joskus myös kirjastonkäyttäjissä esiintyy runsaasti muutosvastarintaa uusien toimintamuotojen edessä. Näitä uusia palvelukonsepteja kuitenkin tarvitaan, sillä kirjasto on menettänyt asemansa käyttäjiensä ensisijaisena tiedonlähteenä. (2007, xxiv.)

Suurimpana syynä kirjastojen merkityksen laskuun ihmisten tiedonhankintakanavana on Internet ja sen myötä syntyneet odotukset tiedon saatavuudesta ajasta ja paikasta riippumatta. Chadin ja Millerin (2005) mukaan esimerkiksi Google ja Amazon ovat muovanneet ihmisten käsitystä tiedonsaannin dynamiikasta. Nämä Internet-palvelut ovat helppokäyttöisiä, korkealaatuisia ja aina saatavilla. Internet on läsnä lähes kaikkialla ja aina auki. Tämän rinnalla kirjastojen aukiolorajoitukset ja palvelujen saatavuus vain tietyissä paikoissa ja tiettyyn aikaan eivät vastaa modernin maailman välittömän saavutettavuuden odotuksia.

Miten kirjastojen sitten tulisi vastata näihin odotuksiin? Vastauksena on tarjottu kirjasto 2.0:aa ja web 2.0 -sovellusten sisällyttämistä kirjastojen palvelurakenteeseen. Siitä, miten laaja-alaisesti kirjasto 2.0 tulisi käsittää, esiintyy erilaisia näkemyksiä. Osa keskustelijoista esittää varsin kaiken kattavaa mallia, jossa kirjasto 2.0 sisältää täydellisen filosofisen paradigman muutoksen, joka ulottuu koko kirjaston tapaan palvella käyttäjiään. Maltillisempi näkemys rajoittaa kirjasto 2.0 -käsitteen koskemaan verkkovälitteisiä palveluja ja korostaa ennen kaikkea kirjasto 2.0:n teknologista ulottuvuutta ja sen avaamia mahdollisuuksia käyttäjälähtöisempään toimintakulttuuriin.

3.2.1 Kirjasto 2.0 ja määritelmien runsaus

Kirjasto 2.0:n määritelmiä on lähes yhtä monta kuin määrittelijöitäkin. Luonnehdinnat poikkeavat toisistaan muun muassa sen osalta, keskitytäänkö niissä ainoastaan virtuaalisiin ja web 2.0 -teknologioihin perustuviin kirjastopalveluihin vai nähdäänkö kirjasto 2.0:n läpäisevän myös fyysiset kirjastopalvelut ja kattavan kaiken kirjastotoiminnan. Laajimmillaan kirjasto 2.0 nähdään koko palveluparadigman muutoksena. Painotuseroja on myös siinä, määritelläänkö kirjasto 2.0 kirjaston vai käyttäjän näkökulmasta. Tämän lisäksi määritelmiä voidaan erotella niiden spesifiyden mukaan. Osa määritelmistä on varsin yleispäteviä ja missionomaisia, osa taas hyvin yksityiskohtaisia ja käytännön kirjastopalveluihin pureutuvia.

Kaikkien yleisluontoisimman määritelmän kirjasto 2.0:sta esittää Black (2007). Hänen mukaansa sekä web 2.0 että kirjasto 2.0 kuvaavat niitä muutoksia, jotka Internet on tuonut yhteiskuntaan. Habibin (2006) mukaan kirjasto 2.0:lla taas tarkoitetaan kaikessa yksinkertaisuudessaan web 2.0 -mallin soveltamista ja omaksumista virtuaaliseen ja fyysiseen kirjasto ympäristöön. Kaikkein teknologiapainotteisimman näkemyksen mukaan kirjasto 2.0 tarkoittaa parviällyn ja uusien teknologisten käyttömahdollisuuksien hyödyntämistä uusien, parempien ja käyttökelpoisempien järjestelmien luomiseksi ja näiden järjestelmien saattamista kaikkien saataville (West 2006).

Brevik (2006) määrittelee käsitteen kirjasto 2.0 kirjastonhoitajien reaktioksi kirjastopalvelujen kannalta entistä käyttökelpoisempiin tietoteknisiin sovelluksiin (vrt. web 2.0) sekä informaatioympäristöksi, jossa tieto kulkee entistä helpommin saavutettavien kanavien kautta. Nämä ajatukset ilmenevät kasvavana avoimuutena ja luottamuksena käyttäjiä kohtaan sekä uusien kommunikaatio- ja palvelumuotojen kehittämisenä. Samalla Brevik kuitenkin toteaa määritelmän olevan varsin kirjastokeskeinen. Brevikin muotoileman käyttäjäkeskeisemmän määritelmän mukaan kirjasto 2.0:lla tarkoitetaan kirjastopalvelujen luonnollisessa kehityksessä saavuttamaa tasoa, jonka myötä kirjaston käyttäjä voi päättää, miten ja milloin käyttää tarvitsemiaan palveluja.

Myös Fichter (2006) mainitsee käyttäjiin luottamisen keskeisenä kirjasto 2.0:n ominaisuutena. Hän esittelee kirjasto 2.0:n määritelmän kaavan muodossa: kirjasto 2.0 =

(kirjat ja muut kirjaston resurssit + ihmiset + radikaali luottamus) x osallistuminen. Kirjastotoiminta on aina pohjautunut ihmisiin ja aineistoihin, mutta radikaalin luottamuksen käsite ja sen soveltaminen uusiin verkkopalveluihin tuo Fichterin mukaan uuden ulottuvuuden kirjastotyöhön. Radikaalilla luottamuksella tarkoitetaan käyttäjien osalliseksi ottamista kirjaston järjestelmien ja palvelujen luomiseen ja muokkaamiseen. Tällainen yhteisöön luottaminen antaa sijaa myös väärinkäytöksille, mutta Fichterin mukaan on luotettava siihen, että yhteisö ja yhteistyö toimivat. Fichterin kaavan kertoimena on osallistuminen, ja sen kerrannaisvaikutukset toteutuvat kolmen muun tekijän ollessa läsnä. Tuloksena ovat laadukkaammat ja monipuolisemmat palvelut.

Houghton (2005) toteaa kirjasto 2.0:lla tarkoitettavan fyysisten ja virtuaalisten kirjastotilojen muuttamista entistä interaktiivisemmiksi, yhteistoiminnallisemmiksi ja yhteisön tarpeita heijasteleviksi. Hän mainitsee esimerkkeinä blogit, teinien peli-illat ja yhteistyössä luodut valokuvasivustot. Tausta-ajatuksena on saada ihmiset takaisin kirjastoihin tekemällä niistä relevantteja ihmisten arkipäivässä. Kirjastoista tulisi tehdä toiminnan päämäärä jälkiviisauden sijaan.

Casey ja Savastinuk (2007) huomauttavat monen muun tapaan, että kirjasto 2.0:n määrittely ei ole yksiselitteistä ja että määritelmiä on useita. Heidän mukaansa kirjasto 2.0:n tulisi käsittää ainakin kolme ominaisuutta. Ensinnäkin kirjasto 2.0:n pitäisi olla malli jatkuvalle ja määrätietoiselle muutokselle. Tämän lisäksi sen tulisi antaa kirjastonkäyttäjille uusia mahdollisuuksia tarjoamalla heille osallistavia ja käyttäjälähtöisiä palveluita. Näillä kahdella kriteerillä pyritään saavuttamaan kolmas tavoite, joka on palveluiden parantaminen sekä nykyisille että potentiaalisille asiakkaille. (Casey & Savastinuk 2007, 5). Kirjasto 2.0 -palvelumallissa keskeistä on myös teknologioiden, sosiaalisten trendien ja käyttäjäodotusten seuraaminen. Tämän ajan hermolla pysyttämisen myötä pyritään säilyttämään kirjasto relevanttina muuttuvien asiakasodotusten virrassa. Casey & Savastinuk 2007, 12). Kirjasto 2.0 on tämän näkemyksen mukaan siis ennen kaikkea koko palvelukentän läpäisevää muutosalltiutta sekä käyttäjien odotuksia vastaavaa ja näiden panosta hyödyntävää palvelua.

Edellinen määritelmä on varsin yleisluontoinen ja tavoitteenomainen. Aiemmassa artikkelissaan (2006) Casey ja Savastinuk keskittyvät pohtimaan sitä, mikä todella tekee

kirjastopalvelusta 2.0:aa. Heidän mukaansa kirjasto 2.0:n kriteerit täyttävä palvelu on fyysinen tai virtuaalinen palvelu, joka onnistuu tavoittamaan käyttäjänsä, jota arvioidaan säännöllisesti ja joka hyödyntää käyttäjiensä panosta. Myös vanhemmat, perinteiset kirjastopalvelut voivat täyttää kirjasto 2.0:n määritelmän, kun taas palvelun uutuus ei itsessään takaa 2.0 -statusta. Casey ja Savastinukin ajattelussa teknologia ei ole edellytys, vaan väline, joka kannustaa kirjastoja luomaan käyttäjälähtöistä 2.0 -ympäristöä. Teknologian seuraaminen auttaa kirjastoja pysymään mukana käyttäjien muuttuvissa odotuksissa ja tarpeissa. Lisäksi se mahdollistaa uusien palvelujen luomisen, joista esimerkkeinä mainitaan virtuaalinen tietopalvelu, personoidut näyttöluettelot sekä mediatiedostojen lataaminen kotikäyttöön.

Manessin mukaan Casey Library Crunch -blogissa esittämä määritelmä, jota kahden aiemman kappaleen määritelmät kuvaavat, on hyvin laaja yrittäessään sisällyttää kirjasto 2.0:aan muutakin kuin teknologiset innovaatiot ja palvelut. Hänen mielestään on syytä muodostaa yksityiskohtaisempi ja tarkkarajaisempi määritelmä, jotta tulevaisuudessa voitaisiin paremmin fokusoida keskustelua, kokeiluja ja uusien verkkopalvelujen käyttöönottoa. Maness rajaa kirjasto 2.0:n käsittämään interaktiivisten, yhteistyötä korostavien sekä multimediaa hyödyntävien verkkopohjaisten teknologioiden sisällyttämisen kirjastojen verkkopalveluihin ja -kokoelmiin. Tällainen muiden kuin verkkopohjaisten palvelujen pois rajaaminen estää Manessin mukaan mahdolliset väärinkäsitykset ja mahdollistaa käsitteen jatkokehittelyn, myöhemmät teoretisoinnit sekä selventää ammatillista keskustelua. (Maness 2006.)

Manessin teoria kirjasto 2.0:sta sisältää neljä keskeistä elementtiä. Elementeistä ensimmäinen on käyttäjäkeskeisyys. Käyttäjät osallistuvat verkkopalvelujen ja niiden sisältöjen luomiseen. Sisältöjen luominen ja käyttö ovat dynaamisia prosesseja, joissa käyttäjien ja kirjastohenkilökunnan väliset erot usein hämärtyvät. Toinen tekijä on multimediakokemusten tarjoaminen. Sekä kirjasto 2.0 -kokoelmien että palvelujen tulisi sisältää ääntä ja videota. Maness toteaa, että multimedian keskeistä roolia ei aina nähdä kirjasto 2.0:n keskeisenä funktiona, mutta sen pitäisi olla sitä. Kolmas ominaisuus on sosiaalinen rikkaus, mikä tarkoittaa käyttäjien läsnäoloa palveluissa, oli se sitten yhtäaikaista (pikaviestimet) tai eriaikaista (wikit). Läsnäolo mahdollistaa käyttäjien kommunikoinnin sekä toisten käyttäjien että kirjaston henkilökunnan kanssa. Viimeinen

elementti on yhteisöllinen innovatiivisuus, jolla viitataan siihen, että kirjaston yhteisöjensä palvelijana ei tulisi ainoastaan sopeutua yhteisössään tapahtuviin muutoksiin ja muuttua sen mukana, vaan myös antaa yhteisön jäsenten eli käyttäjien muuttaa kirjastoa. (Maness 2006.)

Manessin näkemys kirjasto 2.0:sta on siis käyttäjäkeskeinen virtuaaliyhteisö, jolla on oma sosiaalisesti monimuotoinen elektroninen tilansa. Kirjastonhoitaja 2.0 voi toimia yhteisössä eräänlaisena ylläpitäjänä ja tukihenkilönä, mutta tämä ei välttämättä ole ensisijaisessa vastuussa sisältöjen luomisessa. Käyttäjät vuorovaikuttavat ja luovat sisältöjä toistensa ja kirjastohenkilökunnan kanssa ja muodostavat ikään kuin fyysisen kirjaston manifestaation Internetiin. (Maness 2006.)

Stephensin ja Collinsin (2007) näkemys ohjaa fokusta jälleen teknologiasta pois päin. Kirjasto 2.0 ei ole heidän mukaansa ainoastaan web 2.0:n ohjaaman webin uudelleen asemoitumisen vaikutusten siirtämistä sellaisenaan kirjastomaailmaan, vaan web 2.0:aa ympäröivien ajattelu- ja toimintatapojen soveltamista ja räätälöimistä kirjastojen palvelutarjontaan. Kirjasto 2.0:n periaatteena on heidän mukaansa rikkoa niitä raja-aitoja, joita kirjastot ovat asettaneet palveluilleen sekä murtaa paikan, ajan ja syvään juurtuneiden ajattelutapojen rajoitteita. Tämän käyttäjäkeskeisen paradigman myötä kirjastojen on mahdollista saattaa tietoa, viihdykettä ja tietämystä käyttäjiensä käsiin siellä, missä nämä ovat ja tavoilla, jotka näille parhaiten kulloinkin sopivat. (Stephens & Collins 2007, 254.)

Stephensin ja Collinsin määritelmässä kirjasto 2.0 on siis enemmän kuin joukko Internetin uusia välineitä. Käsitteen ytimessä on avoimen ja osallistuvan ajattelun soveltaminen kirjastopalveluihin, joka kirjoittajien mukaan peittyy joskus konferenssiesitelmissä ja aikakauslehtiartikkeleissa päivän polttavien teknologioiden esittelyn alle. Näiden teknologioiden arvo on ennen kaikkea siinä, miten niitä pystytään hyödyntämään käyttäjien kanssa käytävässä keskustelussa. Stephens ja Collins mainitsevat keskustelun ohella kirjasto 2.0 -filosofian käyttövoimiksi yhteisön ja osallistumisen, palkitsevat käyttökokemukset sekä jakamisen kulttuurin. (Stephens & Collins 2007, 255.)

Avoimella keskustelulla voidaan Stephensin ja Collinsin mukaan luoda kirjaston toimintaan läpinäkyvyyttä. Kirjasto avaa suunnitelmiaan ja menettelytapojaan käyttäjille arvioitavaksi ja vastaa saatuun palautteeseen sekä kertoo, miten kirjastojen varoja käytetään sen mission edistämiseen. Yhteisön osallistumismahdollisuuksilla puolestaan viitataan käyttäjien mahdollisuuksiin suunnitella kirjastopalveluja sekä arvioida niitä ja tehdä parannusehdotuksia. Kaikki mielipiteet ovat tervetulleita, eivätkä kirjastonhoitajat enää yksinomaan pääätä sitä, mikä käyttäjille on parasta. Palkitsevalla kokemuksella puolestaan viitataan käyttäjien kokemukseen kirjastonkäytöstä. Stephensin ja Collinsin mukaan kirjastojen tulisi ruokkia sydämen sivistystä tarjoamalla käyttäjille mahdollisuuksia oppimiseen, oivaltamiseen ja viihtymiseen. Jakamisen kulttuurilla taas tarkoitetaan niitä tapoja, joita kirjastot voivat tarjota käyttäjilleen kokemusten ja ajatusten jakamiseen. Tämä voi tapahtua muun muassa verkkoyhteisöissä, näyttöluetteloihin luoduissa käyttäjäprofiileissa tai kirjaston palvelimien isännöimissä blogeissa. (Stephens & Collins 2007, 255.)

Nämä erilaiset määritelmät luovat tutkimukselleni taustan, jota vasten heijastaa saamiani tutkimustuloksia. Määritelmät keskittyvät käsitteen kirjasto 2.0 eri osa-alueisiin ja tarkastelevat sitä eri näkökulmista. Osa määritelmistä keskittyy ennen kaikkea web 2.0 -teknologioihin, osa näkee ilmiön kaikkien kirjastopalvelujen muuttajana. Osassa määritelmiä taas käyttäjät ovat mielenkiinnon kohteena. Tämä näkemysten vaihtelevuus on hedelmällinen, sillä se mahdollistaa käsiteanalyysin tulosten vertaamisen aiempiin kirjasto 2.0 -määritelmiin. Tutkimuksen tuloksena saatuja kirjasto 2.0:n ominaisuuksia, ennakkoehtoja ja seurauksia voidaan tarkastella sen mukaan, mitä kirjasto 2.0:n osaa ne korostavat. Keskiössä voivat olla teknologiat, kirjastopalvelut, käyttäjät tai nämä kaikki. Myös uusia osa-alueita saattaa nousta esiin.

3.2.2 Kriittinen näkökulma kirjasto 2.0:aan

Crawford (2006) esittää kriittisen näkemyksen kirjasto 2.0:n uutuudesta ja muutosvoimasta. Hänen tutkimuskohteenaan olivat kirjastoalan blogeissa ja niiden kommenttitaikissa loppuvuodesta 2005 ja alkuvuodesta 2006 käyty keskustelut aiheesta sekä kollegoilta sähköpostitse pyydyt luonnehdinnat ilmiöstä. Kartoituksen tuloksena oli 62 näkemystä ja 7 määritelmää kirjasto 2.0:sta.

Crawfordin mukaan kirjasto 2.0 -käsite on mahdollista jakaa kirjasto 2.0:ksi ja "kirjasto 2.0:ksi" Kirjasto 2.0 ilman lainausmerkkejä koostuu ilmiöön liittyvistä ajatuksista, jotka ovat luonteeltaan rakentavia ja pohjautuvat tämän päivän parhaaseen osaamiseen ja palvelun parantamiseen tulevaisuudessa. Näitä ajatuksia ja välineitä tulee punnita, tutkia ja soveltaa kunkin kirjaston resurssien ja yhteisön tarpeiden mukaan. Soveltaminen edellyttää priorisointia ja odotusten suhteuttamista siihen, mitä onnistumispotentiaalia uusissa ja vanhoissa palveluissa on. (Crawford 2006, 1-2.) Crawfordin kirjasto 2.0 koostuu uusista ja vanhoista teknisistä sovelluksista sekä ei välttämättä niin uusista palvelukonsepteista. Kirjasto 2.0 ei siis ole mullistava uutuus, vaan lähinnä muutaman uuden välineen hyödyntämistä jo olemassa olevien palvelujen parantamiseksi. (Crawford 2006, 31.)

"Kirjasto 2.0" sen sijaan on Crawfordin mukaan muotivillitys, kansanliike ja manifesti, joka viehättää ihmisiä, jotka ovat taipuvaisia väheksymään tämän päivän kirjastoja sekä niiden henkilökuntaa ja liputtamaan muutosta muutoksen vuoksi. "Kirjasto 2.0:n" edustajat pitävät tämän päivän kirjastoja epärelevantteina ja kirjastohenkilökuntaa jäykkänä ja muutosvastarintaisena. Onkin kyseenalaista, lisääkö "kirjasto 2.0" arvoa uusiin käsityksiin ja välineisiin vai vähentääkö se sitä luomalla tarpeettomia rintamalinjoja. (Crawford 2006, 2.) Crawford pitää "kirjasto 2.0:aa" ennen kaikkea biblioblogosfäärin (kirjastoaiheiset blogit ja niiden kirjoittajat) synnyttämänä liikkeenä ja kyseenalaistaa sen, voiko tämä liike saavuttaa niin suuren voiman, että kaikkien kirjastojen tulisi keskustella "kirjasto 2.0:sta" ja jokaisen kirjastoyhdistyksen järjestää seuraava konferenssinsa sen ympärille. (Crawford 2006, 31.)

Kirjasto 2.0 on uusi nimi osin vanhalle asialle. Osa käsitteistä on vuosikymmeniä vanhoja, ja osa tekniikoista ja välineistä on ollut olemassa vuosia. Crawford muistuttaa, että web 2.0 -tyyliset palvelut eivät välttämättä tarkoita jo olemassa olevien suosittujen palvelujen vähentämistä. Kaikilla kirjastoilla ei ole aikaa, rahaa tai tarvittavaa henkilöpanosta rakentaa omaa kirjasto 2.0:aa. Crawfordin mukaan ongelma on ratkaistavissa yhteistyöllä ja sen tunnustamisella, että kaikkien ei tarvitse olla samanlaisella panoksella mukana eikä kyseessä ole kaikki tai ei mitään -tilanne. Uusia verkkoteknologioita kokeiltaessa tulee myös muistaa se, että kokeiluihin sisältyy epäonnistumisen mahdollisuus. Mikäli sitoutuminen kokeiluun ei ole ollut liian tiukkaa eikä perinteisiä palveluvaihtoehtoja ole hylätty, kokeilua on mahdollista hienosäätää tai siitä voidaan luopua. Kokeilut ovat osa laajempaa jo olemassa olevien palvelujen viitekehystä. Niiden avulla on mahdollista houkutella uusia asiakkaita, mutta samalla täytyy huomioida vanhat asiakkaat, jotka ovat tyytyväisiä käyttämiinsä perinteisiin kirjastopalveluihin. Web 2.0 -teknologioiden käyttöönottoa ohjaa siis ennen kaikkea kirjastojen missio. (Crawford 2006, 3.)

”Kirjasto 2.0” unohtaa Crawfordin mukaan kirjasto 2.0:n ideat, välineet ja konseptit, mutta kirjasto 2.0 itsessään ja sen mukanaan tuomat oikein toteutetut muutokset voivat vahvistaa kirjastojen asemaa yhteisössään, luoda uusia yleisöjä sekä tehdä kirjastoista entistä tärkeämpiä kulttuurin ja historian keskuksia kaupungeissaan tai instituutioissaan. Jotkut muutokset sen sijaan jäävät käyttämättä tai hylätään toimimattomina. Web 2.0 -teknologioiden soveltaminen kirjastoissa vaatii taitoa, onnea ja kärsivällisyyttä. Parhaimmillaan se voi tehdä kirjastoista kiinnostavampia, relevantimpia ja elinkelpoisempia. (Crawford 2006, 3.)

4 KIRJASTO 2.0 JA AIKAISEMPI TIETEELLINEN TUTKIMUS

Luvussa 4 esitellyt määritelmät on koottu kirjastoaiheisissa blogeissa käydystä kirjasto 2.0 -keskustelusta, kirjasto- ja informaatioalan aikakauslehtien kirjasto 2.0 -aiheisista artikkeleista sekä monografioista, joissa esitellään kirjasto 2.0:aa ja erilaisten web 2.0 -teknologioiden hyödyntämistä kirjastoissa. Määrittelijät ovat kirjastoalan ammattilaisia, mutta määritelmät ovat yksittäisten ihmisten näkemyksiä aiheesta, joskin kollegojen arvioimia ja muovaamia, eikä niitä ole koeteltu tieteellisen tutkimuksen keinoin. Myös tieteellisiin artikkelitietokantoihin kohdistamani haut todensivat kirjasto 2.0 -aiheisen kansainvälisen tieteellisen tutkimuksen vähäisyyttä. Löysin kuitenkin yhden merkittävän poikkeuksen tähän käytännön elämässä luotujen ja koeteltujen määritelmien kirjoon. Holmbergin et al. tutkimuksessa johdettu määritelmä kirjasto 2.0:sta edustaa tutkimuksessani aiempaa tieteellistä tutkimusta ja käsitteen määrittelyä.

Holmberg et al. tutkivat 29 suomalaisen kirjastoalan ammattilaisen näkemyksiä kirjasto 2.0:n käsitteestä. Tutkimukseen osallistuneista osa työskenteli yleisissä kirjastoissa, osa tieteellisissä kirjastoissa sekä yksi Eduskunnan kirjastossa. Osallistujia pyydettiin ennen Åbo Akademiassa pidetyn kirjasto 2.0 -aiheisen seminaarin alkua vastaamaan kirjallisesti kysymykseen: Mitä on kirjasto 2.0? Vastaukset koostuivat pääasiassa lyhyistä lauseista sekä yksittäisistä huomioista Neljä tutkijaa indeksoi vastaukset, ja analyysia varten muodostettiin yhteensä 37 asiasanaa. (Holmberg et al. 2009, 671–672.)

Vastaukset analysoitiin yhteissana-analyysillä, joka on sisällönanalyysin tekniikka, jonka avulla pyritään selvittämään sekä sanojen esiintymistiheyttä että niiden välisiä yhteyksiä ja yhteisesiintymiä (Holmberg et al. 2009, 672). Tulosten mukaan kirjasto 2.0 koostuu seitsemästä pääelementistä: interaktiivisuudesta, käyttäjistä, osallistumisesta, kirjastoista ja kirjastopalveluista, verkosta ja web 2.0:sta, sosiaalisista aspekteista sekä teknologiasta ja välineistä (Holmberg et al. 2009, 675–676). Kaikista keskeisimmäksi elementiksi osoittautui interaktiivisuus, jota käytti vastauksissaan 15 yhteensä 29 osallistujasta. Seuraavaksi käytetyimmät termit olivat käyttäjät 11 maininnalla sekä osallistuminen 8 maininnalla. Vahvin yhteys havaittiin termien interaktiivisuus ja käyttäjät välillä. Myös

interaktiivisuudella ja osallistumisella sekä interaktiivisuudella ja personoinnilla oli runsaasti yhteisesiintymiä. Interaktiivisuus, käyttäjät ja osallistuminen todettiin selkeästi kirjasto 2.0:n ydinominaisuuksiksi. (Holmberg et al. 2009, 674.)

Seitsemästä pääelementistä laadittiin empiirinen ja yleispätevyyteen pyrkivä määritelmä kirjasto 2.0:n käsitteestä: *Kirjasto 2.0 kuvaa muutosta käyttäjien ja kirjastojen välisessä vuorovaikutuksessa, joka tapahtuu uudessa osallistumisen kulttuurissa ja jota katalysoivat sosiaaliset verkkoteknologiat* (Holmberg et al. 2009, 677). Tutkijoiden mukaan tämä kattava määritelmä ja sen pääelementit tekevät sekä tutkijoille että kirjastoalan ammattilaisille mahdolliseksi kirjasto 2.0:n selvärajaisemman hahmottamisen sekä mahdollistavat jo olemassa olevien ja suunniteltujen palvelujen arvioinnin sen pohjalta, kuinka hyvin ne vastaavat kirjasto 2.0:n ominaisuuksia. Tämän lisäksi malli tarjoaa pohjan keskustelulle kirjasto 2.0:n tulevaisuuden kehityksestä ja sen vaikutuksista kirjasto- ja informaatioalan tutkimukselle ja kirjastojen käytännöille. (Holmberg et al. 2009, 678.)

Holmbergin et al. määritelmä käsitteelle kirjasto 2.0 tarjoaa tutkimukseni kannalta oivan vertailukohdan. Heidän päämääränsä oli pitkälti sama kuin tässä pro gradu -tutkielmassa: määrittää, mitä on kirjasto 2.0. Myös kontekstit ovat samankaltaiset. Holmbergin et al. tutkimuksessa tutkittiin suomalaisten kirjastoammattilaisten kirjasto 2.0 -näkemyksiä, kun taas tämä tutkimus keskittyy suomalaisten kirjastoalan aikakauslehtiartikkelien välittämään näkemykseen. Näiden näkemysten voi olettaa olevan ainakin osin yhtenevät. Holmbergin et al. tutkimuksen tuloksissa esitellyt seitsemän pääelementtiä voidaan nähdä vastaavan varsin hyvin Walkerin ja Avantin käsiteanalyysissä määritettäviä käsitteen ominaisuuksia. Onkin mielenkiintoista nähdä, missä määrin tutkimusten tulokset vastaavat toisiaan. Ovatko eri analyysimenetelmillä johdetut määritelmät yhtenevät vai löytyykö mahdollisia painotuseroja?

5 MENETELMÄ

5.1 KÄSITTEISTÄ, MÄÄRITELMISTÄ JA ANALYYSISTÄ

Kaikessa tutkimuksessa on tärkeää määritellä tutkimuksen kannalta keskeiset käsitteet. Käsitteen määrittely ei kuitenkaan aina ole tutkimuksen lähtökohta, vaan tietty käsite ja sen määritelmä voivat toimia esimerkiksi hypoteesina, jota tutkimuksen kuluessa testataan. (Kakkuri-Knuutila 1999, 329.) Tutkimustyyppiä, jossa käsitteiden analysointi, vertailu ja määrittely ovat pääosassa, kutsutaan käsiteanalyttiseksi. Myös tämä tutkimus edustaa käsiteanalyttistä tutkimusperinnettä ja tutkimuksen tuloksena esitetään käsitteen kirjasto 2.0 määritelmä kontekstissaan eli suomalaisissa kirjasto- ja informaatioalan lehdissä käydyssä kirjasto 2.0 -keskustelussa.

Suomen kielen sanakirjassa (Nurmi, Rekiaro & Rekiaro 1996) käsite määritellään jotakin tarkoittavaksi ajatussisällöksi ja ajatuskokonaisuuden tuntomerkeiksi. Käsite voidaan mieltää myös ajattelemalla luoduksi kuvaksi jostakin ilmiöstä, joka auttaa tunnistamaan samankaltaisia kokemuksia tai ilmiöitä luokittelemalla niiden yhteisiä piirteitä (Walker & Avant 1992, 26). Käsite ilmaistaan kielellisesti, vaikka se onkin luonteeltaan ei-kielellinen. Käsitteen kielellistämisenä käytetään *termiä*, joka puolestaan on kielellinen entiteetti. Arkikielessä sanaa käsite käytetään kuitenkin niin laajassa merkityksessä, että se kattaa sekä termit että käsitteet. (Niiniluoto 1997, 122.) Myös tässä tutkimuksessa käytän termiä ja käsitettä osin toistensa synonyymeina. Tarkastelussa on kuitenkin kirjasto 2.0:n käsite, jota arkikielessä ilmentää termi kirjasto 2.0.

Käsitteitä kielellistetään myös määritelmillä, jotka ovat käsitteen kielellisiä kuvauksia. Määritelmiä esiintyy ainakin kahta eri tyyppiä. Nominaalimääritelmää laadittaessa pyritään esittämään sopimus siitä, että jokin sana tai symboli merkitsee samaa kuin jokin toinen sana. Esimerkiksi: ”Skaala on sama kuin asteikko tai asteikkomittari.” Nominaalimääritelmien ongelmana on se, että ne ovat ainoastaan sopimuksia eivätkä kerro mitään itse käsitteen luonteesta. Reaalimääritelmän tarkoituksena taas on sanoa jotakin määriteltävän käsitteen tunnusomaisista piirteistä. Reaalimääritelmän muodostaminen edellyttää kohteen analyysia. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2007, 149.)

Tässä tutkimuksessa muodostetaan käsitteen kirjasto 2.0 reaalinmääritelmä eli määritetään sen keskeisiä ominaispiirteitä käsiteanalyysin avulla.

Tieteessä pyritään määritelmien avulla mahdollisimman yksiselitteiseen kielenkäyttöön. Tätä pyrkimystä Niiniluoto (1997, 167) kuvaa käsitteellisen selvyuden ja tarkkuuden vaatimukseksi, jolla erotetaan epätäsmällinen ja monimielinen arkikieli ja toisaalta syntaktiseen ja semanttiseen täsmällisyyteen pyrkivä tieteellinen kieli. Tieteellisten käsitteiden tulee olla eksakteja, tarkkoja ja täsmällisiä. Niiniluoto esittää myös aakkosmetaforan, jonka mukaan tieteelliset käsitteet ovat aakkosia, joiden avulla ”luonnon kirjasta” saadaan tietoa. Jokaiseen tieteelliseen edistysaskeleeseen liittyy teknisen termin muodostaminen tai käyttöönotto. (Niiniluoto 1997, 154.) Kirjasto 2.0 on uusi termi ja näin ollen sen käsitteellinen selvyys ja tarkkuus eivät ole itsestään selviä. Se vaatii siis selvennystä ja tieteellisen käsitteenmuodostuksen ja käsiteanalyysin keinoja.

Analyysin etymologia johtaa antiikin Kreikkaan, jossa sanalla *analysis* tarkoitetaan vapauttamista, hajottamista tai purkamista; ongelman erittelyä, palaamista ja poistumista (Lehtonen 2000, 130). Palaaminen voidaan mieltää palaamiseksi kielellisen rakennelman juurille, siihen mistä se on koostettu (Lehtonen 2000, 131). Analyysin tarkoituksena on selkeyttää, parannella tai tarkentaa käsitteitä, väittämiä tai teorioita. Analyysissä teorianmuodostaja erittelee kokonaisuuden osiinsa niiden ymmärrettävyyden helpottamiseksi ja tutkii kunkin osan suhdetta muihin osiin ja kokonaisuuteen. (Walker & Avant 1992, 30.)

5.2 WALKERIN JA AVANTIN KÄSITEANALYYSI

Käsiteanalyysin tarkoitus on selkeyttää tai täsmentää olemassa olevaa käsitettä (Walker & Avant 1992, 32) ja varmistaa kielen selkeys ja kommunikaation tehokkuus (Rodgers & Knafl 2000, 58). Käsitteisiin sisältyy ominaispiirteitä, joiden avulla on mahdollista määrittää se, mitkä ilmiöt ovat hyviä esimerkkejä käsitteestä ja mitkä eivät. Näiden ominaisuuksien ja piirteiden selvittämisen strategiana voidaan käyttää käsiteanalyysiä. Analyysissä pyritään määrittämään käsitteen ominaispiirteet kielellisesti. (Walker & Avant 1992, 39.) Kuten aiemmin todettiin, käsite ilmaistaan usein kielen sanalla tai termillä. Käsitteen analyysi onkin usein kuvailevaa sanan ja sen käytön erittelyä. Tarkoitus on selvittää, missä suhteessa sana muistuttaa tai ei muistuta muita samankaltaisia sanoja ja mitkä ovat käsitteiden merkityksiä välittävien sanojen todelliset ja mahdolliset käyttötavat. (Walker & Avant 1992, 40.)

Käsiteanalyysin tulee olla tieteellisesti tarkkaa ja täsmällistä. Tulosten validiteettia ja luotettavuutta arvioitaessa tulee kuitenkin ottaa huomioon, että käsiteanalyysin tulos on aina vain alustava. Tämä johtuu siitä, että kaksi ihmistä päätyy usein hieman erilaisiin ominaispiirteisiin analysoidessaan samaa käsitettä. Tuloksen pätevyyteen vaikuttaa myös tieteellisen tiedon ja yleistiedon nopea kehitys, mikä johtaa totuuksien vanhenemiseen. (Walker & Avant 1992, 39.) Tämä on totta etenkin nopeasti kehittyvän informaatioteknologian ja Internet-välitteisen median aikakaudella, johon liittyy olennaisena osana uusien versioiden ja sovellusten käyttöönotto. Käsite kirjasto 2.0 ei ole saavuttanut kiteytymispistettään, ja tutkimuksen tuloksena luotu määritelmä voi vanhentua. Myös kirjasto 3.0 saattaa ilmestyä kielenkäyttöön tulevaisuudessa.

Käsiteanalyysimalleja on kehitetty useita, joista kaikki on tarkoitettu käsitteiden selkiyttämiseen. Eroavaisuuksia löytyy niin tieteellisissä lähtökohdissa, analyysin tavoitteissa kuin analyysin etenemisvaiheissa. (Knafl & Rodgers 2000, 40.) Eräs tunnetuimmista käsiteanalyysimenetelmistä on Walkerin ja Avantin käsiteanalyysimalli, jonka tavoitteena on erottaa käsitettä kuvaavat ominaisuudet ei-kuvaavista (Knafl & Rodgers 2000, 44). Analyysi jakautuu kahdeksaan vaiheeseen, jotka ovat (mukaan Walker & Avant 1992, Knafl & Rodgers 2000):

- 1. Käsitteen valinta**
- 2. Analyysin tavoitteiden määrittäminen**
- 3. Käsitteen käyttötapojen kartoittaminen**
- 4. Ominaispiirteiden nimeäminen**
- 5. Malliesimerkin rakentaminen**
- 6. Lisätapausten määrittäminen (esimerkiksi lähikäsitteet, rajatapaukset, keksityt esimerkit, vastaesimerkit)**
- 7. Ennakkoehto- ja seurausten tunnistaminen**
- 8. Empiiristen esimerkkien kehittäminen**

Vaiheet on esitetty peräkkäisinä, mutta käytännössä monet niistä ovat samanaikaisia. Usein myös myöhemmässä vaiheessa saatu tieto johtaa aikaisempien vaiheiden tarkistamiseen. (Walker & Avant 1992, 41.) Seuraavassa esittelen käsiteanalyysin vaihe vaiheelta Walkerin ja Avantin luomaa järjestystä mukailen ja sitä omaan tutkimusasetelmaani soveltaen.

Ensimmäistä vaihetta eli käsitteen valintaa seuraa analyysin tavoitteiden määrittäminen, joka ohjaa osaltaan analyysin kulkua. Tästä tavoitteenmäärittämisestä on hyötyä etenkin silloin, jos käsitteelle löytyy useita eri käyttötapoja. Näin tutkija ei ajaudu sivupoluille, vaan pystyy valitsemaan käyttötavoista tutkimuksensa tavoitteiden kannalta olennaiset. (Walker & Avant 1992, 42). Kirjasto 2.0:n käsitettä tutkittaessa tästä tuskin on vaaraa, sillä kaikki käyttötavat liittyvät tavalla tai toisella samaan asiakokonaisuuteen eikä arkikielen ja tieteellisen kielen käyttötapojen välillä ole juuri eroa.

Seuraavassa vaiheessa käsitteen kaikki käyttötavat kartoitetaan kirjallisuuden avulla. Suositeltavaa on käyttää mahdollisimman monenlaisia lähteitä ja laatia kirjallisuuskatsaus, joka tukee käsitteen ominaispiirteiden valintaa tai auttaa osoittamaan valitut piirteet oikeiksi. Lisäksi käyttöesimerkkejä kerätessä tulee kiinnittää huomiota myös tekstissä esiintyviin lähikäsitteisiin ja rajatapauksiin, joista on apua analyysin myöhemmissä vaiheissa. (Walker & Avant 1992, 42–43.) Tutkimukseni kannalta ei ole tarkoituksenmukaista laatia kirjallisuuskatsausta uudestaan aineiston analyysivaiheessa, varsinkaan kun sen muodosta tai sisällöstä ei anneta sen tarkempia ohjeita. Tärkeämpää

on kirjata ylös kaikki käsitteen kirjasto 2.0 käyttötavat ja ensimmäisessä vaiheessa myös kaikki epäsuorat viittaukset käsitteeseen.

Seuraavaksi luetaan löydetyt käyttötavat läpi ja kirjataan ylös ne käsitteen piirteet, jotka tulevat esiin toistuvasti. Näitä piirteitä kutsutaan käsitteen kriittisiksi ominaispiirteiksi ja ne auttavat nimeämään tietyn ilmiön erotukseksi jostakin toisesta samankaltaisesta ilmiöstä. Mikäli merkityksiä löytyy useita, on syytä valita kaikkein käyttökelpoisimmat ja analyysin tavoitteiden kannalta olennaisimmat jatkokehittelyä varten. Kannattaa kuitenkin valita enemmän kuin yksi merkitys ja jatkaa niiden erittelyä mahdollisimman monipuolisen tuloksen takaamiseksi. (Walker & Avant 1992, 43.) Kirjasto 2.0:n tapauksessa ominaispiirteitä löytynee useita, ja ne saattavat olla osin ristiriidassa keskenään, mutta suuria merkityseroja tuskin löytyy. Käsite kirjasto 2.0 on syntynyt kuvaamaan tiettyä kirjastomaailman ilmiötä, eikä sillä näin ollen ole useita toisistaan täysin poikkeavia merkityksiä esimerkiksi sen mukaan, millä tieteenalalla käsitettä käytetään.

Kun ominaispiirteet on kartoitettu, on mahdollista laatia malliesimerkki käsitteen käytöstä. Malliesimerkillä tarkoitetaan sellaista elävästä elämästä otettua tapausta, jossa on mukana kaikki käsitteen olennaiset piirteet, mutta ei minkään toisen käsitteen piirteitä. Malliesimerkki on siis tyyppiesimerkki käsitteestä ja sen tulisi olla sellainen, josta analyysin tekijä voi sanoa: ”Jos *tämä* ei ole esimerkki siitä, niin sitten ei mikään.” (Walker & Avant 1992, 44.) Tässä vaiheessa on tarpeellista tähdentää, että Walkerin ja Avantin käsiteanalyysi on luotu hoitotieteitä varten. Hoitotieteissä on viime vuosikymmeninä ollut tarvetta käsitteen- ja teorianmuodostukselle alan tieteellisen perustan vahvistamiseksi. Monet analysoitavat käsitteet ovat kuitenkin hyvin käytännönläheisiä ja konkreettisia. On epätodennäköistä, että varsin abstraktista ja jopa filosofisesta kirjasto 2.0:n käsitteestä pystyisi muodostamaan arkielämän esimerkkiä.

Malliesimerkin jälkeen kehitellään rajatapauksia, lähikäsitteitä ja vastaesimerkkejä. Tavoitteena on esittää, mitä tutkittava käsite ei ole ja näin kirkastaa sen sisältöä. Rajatapauksilla viitataan käsitteisiin tai esimerkkeihin, joihin sisältyy joitain tutkittavan käsitteen ominaispiirteitä, mutta ei kaikkia. Lähikäsitteet puolestaan ovat sukua tutkittavalle käsitteelle, mutta eivät sisällä sen ominaispiirteitä. Vastakkaisilla tapauksilla viitataan esimerkkeihin siitä, mitä käsitteellä ei tarkoiteta. (Walker & Avant 1992, 46.) Tutkimukseni

kannalta hedelmällisin näistä lisäesimerkeistä lienee lähikäsitteet, joita pyrin aineistosta erittelemään ja joiden avulla selvennän kirjasto 2.0:n suhdetta muihin samankaltaisiin tai ilmiötä sivuaviin käsitteisiin.

Ominaispiirteiden täsmentämistä helpottaa myös ennakkoehtojen ja seurausten tunnistaminen. Ennakkoehdoilla tarkoitetaan tapahtumia tai sattumia, joiden täytyy esiintyä ennen käsitteen esiintymistä. Seuraukset puolestaan ovat tapahtumia tai sattumia, jotka esiintyvät käsitteen esiintymisen vaikutuksesta. (Walker & Avant 1992, 47.) Kirjasto 2.0:n tapauksessa ennakkoehdot ovat niitä teknisiä, sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä, jotka edeltävät käsitteen ilmenemistä ja seuraukset puolestaan niitä hyötyjä tai muita vaikutuksia, joita käsitteen käyttöönotosta ja käytäntöön soveltamisesta seuraa. Ennakkoehdot ja seuraukset ovat tässä tutkimuksessa keskeisimpiä analyysin välineitä ominaisuuksien ja lähikäsitteiden ohella.

Viimeisessä analyysivaiheessa määritellään ominaispiirteille empiirisiä tarkoituksia, jotka ovat erilaisiin luokkiin tai kategorioihin sijoittuvia konkreettisia ilmiöitä, jotka olemassaolollaan osoittavat tutkittavan käsitteen esiintymisen. Joskus tutkittavan käsitteen ominaispiirteet ja niiden empiiriset tarkoitteet osuvat hyvin yksiin (vrt. hellyys <-> halaus), joskus taas tutkittava käsite on niin abstrakti, että sen esiintymistä todellisuudessa on vaikeaa todentaa tai mitata. (Walker & Avant 1992, 48.) Omassa käsiteanalyysissäni en aio muodostaa empiirisiä tarkoituksia, sillä kirjasto 2.0 kuulune juuri näihin käsitteisiin, joiden todentaminen on ongelmallista. Walker ja Avant (1992, 49) huomauttavatkin, että analyysin teosta ei voi antaa tarkkoja sääntöjä. Teoreetikon tehtävänä on soveltaa analyysimenetelmää omasta tavoitteenasettelustaan käsin.

5.3 ANALYYYSIN KULKU

Kuten todettu, Walker ja Avant esittelevät analyysimenetelmänsä varsin ylimalkaisesti, mikä asettaa tutkijan haasteelliseen asemaan, mutta samalla vapauttaa soveltamaan menetelmää omasta tutkimusaiheesta ja sen tavoitteista käsin. Tutkimuksessani analysoin aineistoa laadullisesti ja pyrin luomaan siihen selkeyttä ja tuottamaan uutta tietoa tutkittavasta käsitteestä. Tässä käytän apuna teemoittelua, jonka Eskola ja Suoranta (1998) määrittävät tutkimusongelmaa valaisevien teemojen esiin nostamiseksi aineistosta. Tekstimassasta pyritään löytämään ja erottelemaan tutkimuskysymysten kannalta olennaisia aiheita. (Eskola & Suoranta 1998, 175–176.) Käsiteanalyysi jo itsessään asettaa kehyksen, jonka sisään kirjasto 2.0:n käsitettä ja sille ominaisia teemoja lähdetään rakentamaan. Tämä kehys koostuu omassa tutkimuksessani ominaisuuksista, ennakkoehdoista, seurauksista ja lähikäsitteistä. Tutkimusaineistosta etsitään keskeiset teemat kuhunkin kategoriaan. Laskennallista otetta hyödynnän ominaisuuksien analyysissä. Ominaisuudet jakautuvat eri näkökulmien ympärille ja näitä näkökulmia koskevia mainintoja laskemalla pystyn selvittämään, mitä kirjasto 2.0:n osa-aluetta suomalaisissa kirjasto- ja informaatioalan lehdissä painotetaan.

Aineiston käsittely eteni siten, että selasin läpi vuosien 2006–2009 Kirjastolehden, Signumin ja Tietoasiantuntijan numerot ja etsin kirjasto 2.0:aa käsittelevät ja sivuavat artikkelit. Kirjasin artikkelien tunnistetiedot vihkoon ja numeroin ne. Kirjaamisen jälkeen luin artikkelit uudestaan analyttisemmin ja tein muistiinpanot kirjasto 2.0:n käsitteeseen liittyvistä huomioista. Walkerin ja Avantin analyysimenetelmän periaatteita soveltaen otin tässä vaiheessa mukaan kaikki mahdolliset maininnat mitään näkökulmia pois sulkematta. Toisaalta myös tutkimusaineiston koko (35 artikkelia) edellytti sitä, että kaikki mahdollinen aiheesta kirjoitettu otettiin huomioon, jota analysoitavaa aineistoa kertyisi riittävästi. Tutkimusaineiston koko osoittautui varsin sopivaksi. Muistiinpanoja ei tullut liikaa kokonaisanalyysin läpiviemisen mielekkyyden kannalta, mutta aineistoa oli toisaalta juuri tarpeeksi erilaisten näkökulmien esiin nostamiseksi.

Alkuperäinen suunnitelmani oli tilastoida, kuinka usein tietty kirjasto 2.0:n ominaisuus, ennakkoehto tai seuraus mainittiin tutkimusaineistossa. Aineiston pienestä koosta johtuen kuitenkin jo muistiinpanovaiheessa kävi ilmi, että suurin osa maininnoista oli

kertaluonteisia eli ainoastaan yhdessä artikkelissa esiintyviä. Toki muutama ominaisuus sai osakseen useita mainintoja, mistä ehkä ilmeisimpänä esimerkkinä on käyttäjien osallistuminen. Tällaiset mainintaharavat olivat kuitenkin harvassa enkä näin ollen kokenut mielekkäänä laskea mainintoja tutkimusaineistossa. Mikäli aineisto olisi ollut suurempi, se olisi tarjonnut mahdollisuuden muun muassa eri ominaisuuksien painoarvon mittaamiselle laskemalla niiden osakseen saamia mainintoja artikkeleissa. Tämänkertaisen aineiston valossa kuitenkin oli tarkoituksenmukaisempaa keskittyä kattamaan koko ominaisuuksien, ennakkoehtojen ja seurausten kirjo puuttumatta siihen, kuinka keskusteltuja ne olivat. Tavoitteena oli siis löytää kaikki ominaisuudet, ennakkoehdot ja seuraukset.

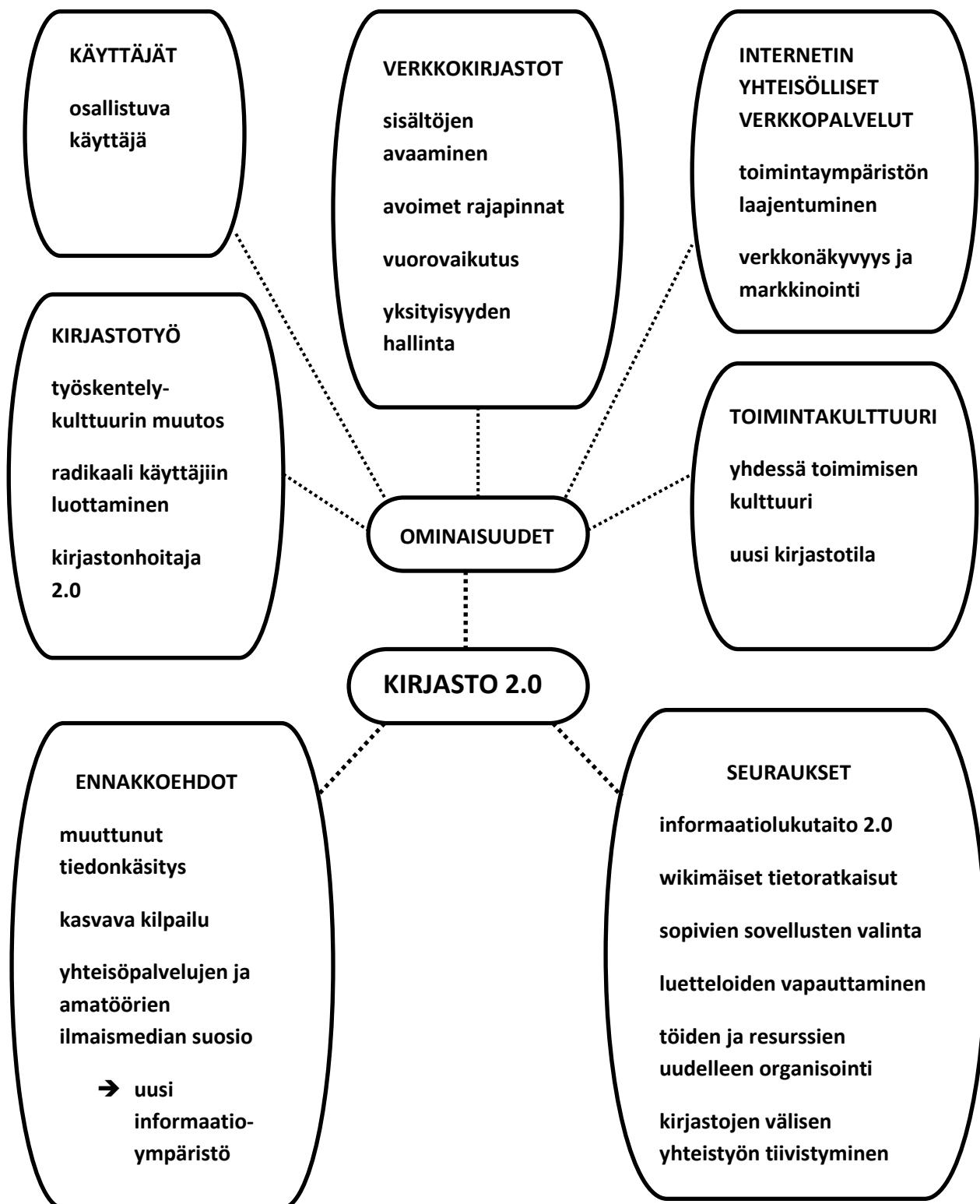
Muistiinpanojen kirjaamisen jälkeen aloin siirtää niitä tekstinkäsittelyohjelmaan ja samalla ryhmitellä kirjasto 2.0 -aiheisia mainintoja ominaisuuksiin, ennakkoehtoihin ja seurauksiin. Jo muistiinpanovaiheessa kävi ilmi, että lähikäsitteet eivät ole tämän tutkimuksen kannalta erityisen relevantteja. Niitä ei löytynyt kuin kolme: web 2.0, kirjastonhoitaja 2.0 ja informaatiolukutaito 2.0, joista web 2.0 esiteltiin kattavasti jo kirjallisuusosiossa. Kirjastonhoitaja 2.0 ja informaatiolukutaito 2.0 puolestaan löysivät paikkansa kirjasto 2.0:n ominaisuutena ja seurauksena. Esittelen siis lähikäsitteet osana muuta tutkimusta. Syynä lähikäsitteiden vähäiseen määrään lienee ennen kaikkea se, että kirjasto 2.0 on käsitteenä ja ilmiönä varsin käytännönläheinen eikä sitä ole toistaiseksi tieteen keinoin vielä lähes lainkaan käsitteellistetty tai teoretisoitu.

Ominaisuuksia sen sijaan löytyi niin paljon, että ryhmittelin ne edelleen käyttäjiä, kirjastotyötä, kirjastojärjestelmiä ja verkkokirjastoja, Internetin yhteisöllisiä verkkopalveluita sekä toimintakulttuuria koskeviksi ominaisuuksiksi. Nämä viisi näkökulmaa heijastelevat erilaisia tapoja asemoida kirjasto 2.0 osaksi kirjastojen toimintaa. Ryhmittely pohjautui aiemmille näkökulman muodostuksille sekä aineistoon pohjautuville huomioille. Käytännössä jaottelu viiteen näkökulmaan sujui ongelmitta, vaikkakin muutama ominaisuus olisi sopinut kahteen tai jopa kolmeen ryhmään. Tällaisissa tapauksissa asian ratkaisi se, mikä näkökulma ominaisuudessa korostuu eniten. Hyvä esimerkki on radikaali käyttäjiin luottaminen, jonka voidaan nähdä edustavan sekä käyttäjänäkökulmaa (kehen luotetaan), kirjastotyön näkökulmaa (kuka luottaa) sekä kirjastojärjestelmien ja verkkokirjastojen näkökulmaa (missä kontekstissa). Valitsin tässä tapauksessa näkökulmaksi kirjastotyön, koska ominaisuus heijastaa kirjastotyössä tapahtuvaa

asenteiden muutosta, jonka myötä kirjastonkäyttäjät voidaan nähdä uutena osana työskentelykulttuuria. Käyttäjät otetaan mukaan muokkaamaan verkkokirjastojen sisältöjä ja arvioimaan aineistoja, mikä edellyttää uudenlaisia tapoja mieltää kirjastotyö.

Viimeisessä analyysivaiheessa tein käsitekartat kirjasto 2.0:n ominaisuuksista, ennakkoehdoista ja seurauksista. Näiden käsitekarttojen avulla pystyin hahmottamaan kokonaisuuden ja ryhmittelemään kirjasto 2.0:n keskeiset rakennuspalikat oikeille paikoilleen. Ominaisuuksien kohdalla tein oman käsitekartan kullekin viidelle näkökulmalle. Kaikkiaan käsitekarttoja syntyi siis seitsemän. Käsitekartoissa muodostin yksittäisiä kirjasto 2.0 -aiheisia mainintoja analysoimalla ja yhdistelemällä keskeiset teemat eli kirjasto 2.0:n ominaisuudet, ennakkoehdot ja seuraukset ja kuvailin lyhyesti niistä kunkin sisältöä. Nämä teemat, sisällöt ja muut analyysin tulokset esittelen seuraavassa luvussa.

6 KÄSITEANALYYSIN TULOKSET

Kuvio 1. Kirjasto 2.0:n ominaisuudet, ennakkoehdot ja seuraukset.

6.1 KIRJASTO 2.0:N OMINAISUUDET

Käsiteanalyysin tuloksena tutkimusaineistosta löytyi kaikkiaan kaksitoista kirjasto 2.0:aan liitettävää ominaisuutta. Nämä ominaisuudet jakautuvat kuvion 1 mukaisesti käyttäjiin, kirjastotyöhön, kirjastojärjestelmiin ja verkkokirjastoihin, Internetin yhteisöllisiin verkkopalveluihin sekä toimintakulttuuriin liittyviksi ominaisuuksiksi. Seuraavaksi käsittelemme kutakin ominaisuutta ja avaamme niiden sisältöä tutkimusaineistosta nousseiden huomioiden pohjalta. Nämä ominaisuudet määrittävät kirjasto 2.0:n käsitettä ja muodostavat sen ytimen suomalaisessa kirjasto- ja informaatioalan lehtikirjoittelussa.

6.1.1 Käyttäjät

Osallistuva käyttäjä

Kirjasto 2.0:n yhtenä keskeisimpänä ominaisuutena pidetään entistä osallistuvampaa kirjastonkäyttäjää. Käyttäjät halutaan ottaa mukaan kommentoimaan ja arvioimaan kirjastojen kokoelmia, osallistumaan palvelujen tuottamiseen ja antamaan oma panoksensa kirjastojen toimintaan. Osallistumisen mahdollisuudet yhdistetään usein verkkokirjastoihin, joissa käyttäjiä kannustetaan muun muassa arvioimaan ja kommentoimaan teoksia, pitämään lukupäiväkirjaa sekä luomaan teoksille omia avainsanoituksiaan eli niin kutsuttuja tageja. Käyttäjäprofiilien personointimahdollisuuksien myötä käyttäjille avautuu mahdollisuus luoda omannäköisensä virtuaalinen kirjastotila. Tähän osallistumisen ideologiaan liitetään myös entistä voimakkaampi yhteisöllisyyden ajatus. Käyttäjät voivat halutessaan keskustella uusissa kirjasto 2.0 -ajan verkkokirjastoissa lukukokemuksistaan, avata oma kotikirjastonsa virtuaalisesti muiden nähtäville ja löytää muita samoista asioista kiinnostuneita. Näin käyttäjien on mahdollista verkottua keskenään ja luoda erilaisia toimintaryhmiä ja verkkoyhteisöjä kirjaston virtuaalisen katon alle.

6.1.2 Kirjastotyö

Työskentelykulttuurin muutos

Kirjasto 2.0 ilmenee kirjastotyössä ennen kaikkea työskentelykulttuurin muutoksena. Keskeisin muutos on siirtyminen yksisuuntaisesta verkkoviestinnästä asiakkaiden rinnalla kulkemiseen ja näiltä oppimiseen. Kirjasto 2.0:aa edeltänyt kehitystrendi kirjastoissa oli kirjastotyön ohjaaminen entistä enemmän pedagogiseen suuntaan. Informaatiolukutaidon edistämistä pidettiin ja pidetään yhä yhtenä kirjastojen ydintehtävänä. Kirjasto 2.0:n myötä nousevia haasteita ja mahdollisia aluevaltauksia ovat sisällöntuotanto, sosiaalisuus ja tiedottaminen. Työskentelykulttuurin muutos voidaan tutkimusaineiston pohjalta jakaa edelleen työtehtävien muutokseen ja työtapojen muutokseen.

Kirjasto 2.0 -ajattelun myötä uusiksi työtehtäviksi noussevat sisältöjen ja palvelujen tuottaminen web 2.0:n tarjoamilla välineillä. Kirjastojen on mahdollista ottaa uudet viestinnän välineet haltuunsa ja käyttää niitä kirjastotyön yhtenä ulottuvuutena. Sisältöjen tuntemusta tarvitaan myös yhteisöllisessä tiedontuotannossa, ja kirjastot voivat tuoda osaamistaan ja toimituksellista näkemystä esiin esimerkiksi sisältöjä syventämällä. Tämä toimituksellinen näkemys saattaa muotoutua kirjastojen valttikortiksi amatöörien informaatiomarkkinoilla. Web 2.0 mahdollistaa myös kirjastojen osaamisen ja palvelujen entistä paremman esille tuomisen ja markkinoinnin verkkoympäristöissä, joissa asiakkaat liikkuvat ja viettävät aikaansa. Tiedotukselle avautuu siis uusi väylä. Myös verkon uusien toimintamallien esittely ja niihin liittyvä koulutus osuvat hyvin yksin informaatiolukutaidon opettamisen kanssa ja voivat muodostua uusiksi työtehtäviksi.

Työtapojen muutoksessa keskeistä tutkimusaineiston mukaan on lisääntyvä interaktiivisuus, joka edellyttää kirjastoilta uusia asenteita ja entistä suurempaa avoimuutta. Interaktiivisuus käsittää muun muassa virtuaalisen läsnäolon siellä, missä käyttäjät ovat. Tätä voidaan toteuttaa esimerkiksi tarjoamalla virtuaalista tietopalvelua pikaviestinten välityksellä tai virtuaalimaailma Second Lifessa. Toinen työskentelytapoihin liittyvä muutos on ennakkoinnin lisääminen. Kirjasto 2.0:ssa käyttäjää ei ainoastaan ohjata tiedon luokse, vaan enenevissä määrin tieto tuodaan käyttäjälle.

Radikaali käyttäjiin luottaminen

Kirjastotyöhön vaikuttavat osaltaan myös edellä esitellyt osallistuvat käyttäjät. Mitä syvemmälle kirjastojen toimintaan käyttäjät pääsevät, sitä enemmän korostuu kirjasto 2.0:lle ominainen radikaali käyttäjiin luottaminen, joka haastaa kirjastoammattilaiset punnitsemaan ammattilaisten ja amatöörien välistä rajaa. Kirjasto 2.0:ssa käyttäjät otetaan ammattilaisten rinnalle, kun he pääsevät vertaisarvioimaan kokoelmia ja ryhmittelemään kirjaston aineistoa omalla tavallaan folksonomioiden eli omien asiansanoitusten kautta sekä räätälöimään verkkokirjastoja omien tarpeidensa mukaan. Kirjastoammattilaiset saavat siis avukseen amatöörien joukon, jotka saattavat tulevaisuudessa päästä tuotoksineen aina luetteloihin asti. Käyttäjille voidaan antaa myös välineet ja oikeus itse kontrolloida yksityisyytensä tasoa verkkokirjastoissa ja tämän myötä jakaa entistä vapaammin tietoa esimerkiksi lainaushistoriastaan.

Kirjastonhoitaja 2.0

Työskentelykulttuurin muutokseen liittyy myös kirjastonhoitajan roolin muutos. Tätä muutosta on luotu kuvaamaan käsite kirjastonhoitaja 2.0, joka on yksi aineistosta esiin noussut kirjasto 2.0:n selkeä lähikäsite web 2.0:n ja informaatiolukutaito 2.0:n ohella. Maija Berndtson (2006) määrittää Tietoasiantuntijaan kirjoittamassaan artikkelissa kirjastonhoitaja 2.0:n ominaisuuksiksi loppukäyttäjien sekä sosiaalisten että sisällöllisten tarpeiden ymmärtämisen sekä läsnäolon siellä, missä käyttäjätkin ovat. Lisäksi kirjastonhoitaja 2.0:n tulisi ymmärtää web 2.0:n mahdollisuudet ja osata hyödyntää sen välineitä sekä osata käyttää viimeisimpiä Internetin yhteydenpitovälineitä sisällön, asiantuntijuuden, tietohuollon ja ihmisten yhdistämiseen. Keskeistä on ymmärtää käyttäjien viisaus ja heidän kasvava roolinsa. (Berndtson 2006, 22–23.)

Kirjasto 2.0 tuo siis uusia ulottuvuuksia kirjastonhoitajien ja informaattikkojen työnkuviin. Tutkimusaineistossa virisi myös kysymys siitä, miten kirjastohenkilökunnan rooli muuttuu, kun sosiaalista mediaa hyödynnetään entistä enemmän ja pitäisikö kirjastojen aktiivisesti etsiä tiedontarpeita erilaisista verkkoyhteisöistä. Ennakoivan työskentelytavan mukaan vastaus viimeiseen kysymykseen lienee kyllä.

6.1.3 Kirjastojärjestelmät ja verkkokirjastot

Kirjasto 2.0:n eräs keskeisistä tavoitteista on mahdollistaa kirjaston valtaviin tietoresurssien käyttö ajasta ja paikasta riippumatta. Tämän tavoitteen saavuttamisessa nousee keskeiseksi tekijäksi uudenlainen yhteisöllinen verkkokirjasto, joka pohjautuu vuorovaikutteisuukselle, avoimuudelle sekä web 2.0:n työkaluille ja joka elää ja muuttuu kaiken aikaa. Pyrkimyksenä on saada kirjastojärjestelmiin tallennetuista aineistoista esiin lisäarvoa. Tutkimusaineistossa esiin tulleita kirjastojärjestelmiä ja verkkokirjastoja käsitteleviä kirjasto 2.0:n ominaisuuksia ovat sisältöjen avaaminen, avoimet rajapinnat, vuorovaikutus sekä yksityisyyden hallinta.

Sisältöjen avaaminen

Kirjastojen etu moneen muuhun tiedontarjoajaan nähden on kokoelmien laajuus. Niiden aineistoissa on niin sanottua pitkää häntää eli kokoelmat eivät perustu ainoastaan hiteille, vaan hyllyissä on myös teoksia, joilla ei ole enää kaupallista arvoa. Tämä laajuus tulisi saada esiin myös verkkokirjastoissa. Ongelman ratkaisuna ehdotetaan sisältöjen avaamista. Kirjastojen näyttöluettelot ovat tähän asti sisältäneet lähinnä luettelointi- ja saantitietoja. Uuden polven luettelot tulisi tuoda myös sisällöt esiin. Tutkimusaineistossa mainitaan esimerkkeinä tästä sisältöjen avaamisesta muun muassa teoksen viitteeseen liitetyt kirja-arviot, kansikuvat, lainausluvut sekä tiedot siitä, mitä muuta kyseisen teoksen lainanneet ovat lukeneet. Myös yhteyttä tietopalveluun ja opastukseen pidetään käteväenä ja siihen tulisi tarjota väylä suoraan näyttöluettelotiedoista. Myös pääsyä esimerkiksi kirjakauppojen vastaavaa teosta käsitteleviin tietoihin ehdotetaan.

Avoimet rajapinnat

Kirjastojen sisältöjä tulisi monien kirjasto 2.0 -pioneerien mukaan tarjota myös muiden verkkopalvelujen käyttöön. Näin kirjastojen olisi mahdollista tavoittaa käyttäjiä, jotka eivät itse aktiivisesti hakeudu kirjaston verkkosivuille. Kirjasto 2.0 -aiheisissa artikkeleissa puhutaankin usein avoimista rajapinnoista, joilla tarkoitetaan kirjastojärjestelmien

sisältämän datan avaamista kaikkien saataville. Näin data tulisi lähemmäs käyttäjiä, ja sitä voitaisiin ujuttaa eri keinoin niihin virtuaalisiin ympäristöihin, joissa ihmiset opiskelevat, työskentelevät ja viettävät aikaansa. Avoimet rajapinnat kirjastotietokantojen sisältämään dataan mahdollistaisivat myös mielenkiintoisia palvelusekoituksia kirjastojen ja muiden palveluntarjoajien kesken. Rajapintojen avaaminen mahdollistaisi myös käyttäjien mukaan ottamisen kirjastojen kehitystyöhön. Nämä pystyisivät kehittämään omia sovelluksiaan, jotka hyödyntävät kirjastojen luomaa metadataa ja jalostamaan sitä uudennlaisiksi kokonaisuuksiksi.

Petri Tonteri (2008) luettelee Kirjastolehden artikkelissaan toivottavia ominaisuuksia avointen rajapintojen verkkopalvelulle. Ensinnäkin sen tulisi tarjota helpompi linkitettävyyys kirjastojärjestelmän teostietoihin. Toiseksi kirjastopalvelujen käyttöä verkossa helpottaisi muille sivustoille liitettävissä oleva hakupalkki kirjastojärjestelmään, jonka myötä käyttäjän ei tarvitsisi aina siirtyä kirjaston verkkosivuille tehdäkseen tiedonhakuja. Lisäksi verkkopalvelujen tulisi olla avoimia ja muokattavia. Modulaarisuuden myötä käyttäjät pääsisivät hyödyntämään uudennlaisissa yhteyksissä ja toisilla sivustoilla kirjaston verkkopalvelujen niitä osia, joita nämä tarvitsevat. (Tonteri 2008, 24–25.) Keskeistä tälle avoimuuden ajatukselle on se, että kirjaston kokoelmat ja verkon muut sisällöt eivät ole toisilleen vastakkaisia tai toistensa kilpailijoita, vaan ne täydentävät toisiaan ja luovat käyttäjien käyttöön entistä laajemman ja monipuolisemman tietovarannon.

Vuorovaikutus

Yksi keskeisimmistä kirjasto 2.0:n ominaisuuksista, vuorovaikutus, korostuu etenkin kirjastojen uusien verkkopalvelujen suunnittelussa. Nykyiset verkkokirjastot ovat sisällöltään laajoja ja monipuolisia, mutta niiden tiedonvälitys on varsin yksisuuntaista. Yhtenä ratkaisuna tämän yksisuuntaisuuden murtamiseen mainitaan verkkosisällön yksilö- ja ryhmäkohtainen räätälöinti, jonka myötä käyttäjät voivat personoida omia profiilejaan ja valita niihin itselleen tärkeimmät palvelut sekä tilata esimerkiksi uutuuudet näytölleen RSS-syötteinä. Myös yhteisöllisen palvelun käyttäjien muodostamaa kollektiivista tietämystä eli parviälyä on mahdollista yhdistää kirjastojen asiantuntijuuteen. Tästä esimerkkejä ovat jo aiemmin mainitut arvioinnit, kommentit ja käyttäjien omat avainsanoitukset, jotka

täydentävät kirjastojen luomia teostietoja. Tämän parviällyn ja kirjaston osaamisen kohtaamisen katsotaan mahdollistavan verkkokirjastojen muotoutumisen kohtaamispaikoiksi ja verkkoyhteisöiksi, joissa asiakkaat voivat sekä käyttää kirjastojen luomia palveluja että tuottaa itse sisältöjä.

Yksityisyyden hallinta

Luvussa 6.1.2 käsittelin kirjasto 2.0:lle ominaista radikaalia käyttäjiin luottamista. Tähän luottamukseen ehdotetaan sisällytettäväksi entistä laajempi yksityisyyden hallinta verkkokirjastoissa. Käyttäjille annettaisiin välineet ja oikeus hallinnoida itse yksityisyytensä tasoa kirjaston verkkopalveluissa ja tämän myötä mahdollisuus julkaista muun muassa omia lainaustietojaan ja tietoa suosikeistaan. Kirjastojen tehtävänä on perinteisesti ollut puolustaa yksityisyyden suojaa ja taata käyttäjiensä tietoturva, kun taas verkkomaailmassa uudet palvelut perustuvat avoimuudelle ja yksityisyyden hallinnalle. Kirjasto 2.0 -ajattelussa yksityisyyden suojan ei tulisi olla enää kirjaston yksinomaisessa hallinnassa, vaan käyttäjien mahdollisuutta vaikuttaa tietojensa yksityisyyden tasoon ja sen kontrollointiin olisi syytä lisätä.

6.1.4 Internetin yhteisölliset verkkopalvelut

Toimintaympäristön laajentuminen

Kirjastojen verkkonäkyvyyttä on web 2.0:n myötä mahdollista laajentaa Internetin yhteisöllisiin verkkopalveluihin. Toimintaympäristön laajentuminen sosiaalisen median suuntaan onkin eräs kirjasto 2.0:lle ominainen piirre. Web 2.0 tarjoaa kirjastoille välineet ulottaa toimintansa fyysisten kirjastotilojen ja verkkokirjastojen ulkopuolelle. Web 2.0:n avulla tuotettavista sisällöistä usein mainittuja ovat muun muassa kirjallisuusarvostelut, erilaiset äänestykset, palautteenannon välineet sekä koulutus- ja tiedotusaineistot. Yhteisöpalvelujen kautta on mahdollista vaihtaa kokemuksia, tietoa, tiedostoja ja linkityksiä. Ominaista tällaiselle toiminnalle on monensuuntaisuus. Viestintä ei ole

perinteistä kirjastoilta käyttäjien suuntaan tapahtuvaa tiedonvälitystä, vaan yhteisöpalveluissa käyttäjien on helppo lähestyä sekä kirjastoja että toisiaan. Lisäksi kirjaston henkilökunnan on mahdollista hyödyntää yhteisöpalveluja ammatillisessa viestinnässään ja puida ammattiasioita esimerkiksi blogeissa ja keskustelupalstoilla. Yhteisöpalvelut taipuvatkin tutkimusaineiston mukaan moneksi. Ne tarjoavat väylän ammatilliseen verkostoitumiseen, viihteelliseen ajanviettoon sekä tiedon jakamiseen ja vastaanottamiseen.

Uusi markkinoinnin ja verkkonäkyvyyden kanava

Yhteisölliset verkkopalvelut avaavat kirjastoille myös areenan itsensä markkinoimiselle ja näkyvyytensä parantamiselle. Web 2.0:n suosio onkin saanut kirjastot miettimään sitä, miten niiden tulisi näkyä uusissa sosiaalisissa verkkoympäristöissä. Tutkimusaineistossa taajaan esiintyvän näkemyksen mukaan erilaisten verkkopalvelujen ja muiden medioiden kautta tarjottavien kirjaston palvelujen avulla voitaisiin saattaa kirjaston piiriin sellaisia käyttäjäryhmiä, jotka eivät fyysisesti asioi kirjastossa. Tämän lisäksi on mahdollista parantaa keskusteluyhteyttä kirjaston ja sieltä fyysisesti etäännyneiden verkkokäyttäjien välillä. Yhteisölliset verkkopalvelut nähdään siis mahdollisena ratkaisuna käyttäjien saavuttamiseen ja kirjastopalvelujen näkyväksi tekemiseen. Kirjastojen tulisi aktiivisesti tarjota palvelujaan suosituimmista verkkoyhteisöissä ja ottaa verkkopalveluissaan oppia sosiaalisen median parhaista ominaisuuksista.

Ongelmana erilaisten yhteisöllisten verkkopalvelujen käyttämisessä käyttäjien saavuttamiseen ovat yhä perinteiset asenteet. Sosiaalisen median välineiden hyödyntäminen kirjastoissa on usein yksittäisten toimijoiden aktiivisuuden varassa eikä yhteisöllisiä verkkopalveluja nähdä vielä kovin keskeisenä toimintakenttänä kirjastoille. Tämän lisäksi kirjastoissa on totuttu huolelliseen suunnitteluun ja pieteettiseen toteuttamiseen, kun taas alati muutostilassa olevan sosiaalisen median maailmassa keskeistä on pikemminkin kokeilu ja testaus. Pitkällisten selvitysten valmistuessa pinnalla ovat jo aivan uudet palvelut.

6.1.5 Toimintakulttuuri

Yhdessä toimimisen kulttuuri

Kirjastojen toimintakulttuuria tarkasteltaessa aineistossa esiintyi voimakkaana ajatus uudesta yhdessä toimimisen kulttuurista. Tämä kirjasto 2.0:n ominaisuus perustuu yhteisöllisyydelle, asiakaslähtöisyydelle ja uudenlaisille osallistumissysteemeille. Yhdessä toimimisen kulttuuria kuvaa hyvin Karhulan, Tuomisen ja Stenvallin (2007) Signumiin kirjoittamassa artikkelissa esitettävä ajatus palvelutiskin madaltumisesta tai poistumisesta. Tämä mahdollistaa kirjaston käyttäjän ja työntekijän rinnakkain työskentelyn sen sijaan, että työntekijä toimisi tilanteessa ylimpänä auktoriteettina. Kirjaston henkilökunnan portinvartijan rooli on kirjasto 2.0:ssa muutenkin pienempi kuin ennen. Keskeisiksi tehtäviksi nousevat pikemminkin tiedon löytämisen ja paikallistamisen vaivattomuuden varmistaminen sekä taustatukena toimiminen.

Yhdessä toimimisen kulttuuri edustaa uutta palveluasennetta, joka ei pohjaudu pelkästään uusille web 2.0 -työkaluille ja teknologialle, vaan kirjaston ja sen käyttäjien suhteen muuttumiselle. Käyttäjät nähdään aktiivisina toimijoina, jopa palvelujen tuottajina, ja kirjastojen rooliksi jää mahdollistajana toimiminen. Mahdollistamisen tapoina aineistossa mainitaan muun muassa kirjaston tietojärjestelmiin, tiloihin ja henkilökuntaan investoiminen, uusien yhteistyötapojen kehittäminen ja henkilökunnan osaamisen päivittäminen.

Uusi kirjastotila

Toinen toimintakulttuuriin liittyvä kirjasto 2.0:n ominaisuus on uusi kirjastotila, jonka ihanteena on kirjaston fyysisen tilan ja verkkotilan kohtaaminen ja näiden toisiaan täydentävä luonne. Verkkotilan kohdalla tulisi pohtia sitä, mikä on kirjaston rooli ja tila verkkomaailmassa ja miten yhdistää yhteisöllisyysajattelu ja yksityisyys sekä perinteiset kirjastopalvelut ja modernimmat ratkaisut. Verkkotilassa paikallinen yhdistyy globaaliin ja kirjaston käyttäjät ja henkilökunta kohtaavat toisensa virtuaalisesti. Myös fyysiset

kirjastosalit nähdään kirjasto 2.0:ssa uudella tavalla. Niistä on tullut kohtaamispaikkoja, joissa voi opiskella, työskennellä ja tavata ihmisiä. Kirjaston käyttäjät voivat järjestää tiloissa omaa toimintaa, joista usein mainittuja esimerkkejä ovat lukupiirit ja taidenäyttelyt. Kirjastot puolestaan vinkkaavat, kokoavat aineistonäyttelyitä ja järjestävät erilaisia tapahtumia. Tämä nähdään osoituksena siitä, että fyysiset kirjastotilat eivät ole jäämässä verkkokirjastojen kehityksen myötä toissijaisiksi tiedon ja elämyksien hankkimisen paikoiksi, vaan ne pystyvät asemoitumaan uudelleen palvelumuotojen kehittyessä.

6.2 KIRJASTO 2.0:N ENNAKKOEHDOT

Kirjasto 2.0 ei ole syntynyt tyhjiössä, vaan sitä on edeltänyt monet muutokset kirjastojen toimintaympäristöissä ja kirjastoille entistä relevantimmassa verkkomaailmassa. Näiden muutosten myötä syntynyt uusi informaatioympäristö haastaa kirjastot muuttamaan palvelujaan ja toimintatapojaan vastaamaan paremmin tämän hetken käyttäjien tarpeita. Seuraavaksi esittelen niitä tutkimusaineistossa esiin tulleita elementtejä, jotka ovat vaikuttaneet nykyisen informaatioympäristön syntyyn ja jotka muodostavat kirjasto 2.0:n ennakkoehdot. Näitä ennakkoehtoja ovat muuttunut tiedonkäsitys, kasvava kilpailu sekä yhteisöpalvelujen ja amatöörien ilmaismedian nousu.

Muuttunut tiedonkäsitys

Osallistumisen ja vuorovaikutuksen ohella tiedon suhteellisuus on ilmiö, joka vaikuttaa kirjastojen toimintaan perinpohjaisesti. Internet on tuonut mukanaan uuden informaatioympäristön, jossa tieto on muuttuvaa ja yhdisteltyä eli niin sanottua wikipediaa ja jossa käyttäjät osallistuvat tiedon tuottamiseen ja tuovat sille lisäarvoa. Muuttunut tiedonkäsitys sisältää ajatuksen tiedon dynaamisuudesta ja useampien näkökulmien sallimisesta ja jopa vaatimisesta. Tällaisen tiedonkäsityksen valossa kirjastojen ei tulisi enää niinkään tarjota valmiita möhkälemäisiä tietopaketteja, vaan opastaa käyttäjiä luovimaan sujuvammin tiedon valtateilla. Myös tiedonhaun logiikka on muuttumassa. Hakutulosten relevanssia määrittävät entistä enemmän hakijan henkilökohtaiset

mieltymykset ja aiempi verkkokäyttäytyminen. Muuttuva tiedonkäsitys haastaa kirjastot hyväksymään alati muuttuvan tiedon.

Kasvava kilpailu

Kirjastot ovat uudenlaisessa kilpailuasemassa suhteessa muihin informaation tarjoajiin. Ennen kirjastot rajoittuivat selvästi seiniensä sisäpuolelle eikä kilpailua näin ollen juuri esiintynyt. Internetin kasvun myötä kilpailua on joka puolella. Googlen keventävä vaikutus tiedonhakuun on vaikuttanut myös kirjastoihin, eikä kirjastojen monopoliasema informaation jakajana ole enää validi. Fyysisten kirjastokäyntien tarve sekä kasvokkaiset kontaktit kirjastohenkilökunnan ja kirjaston käyttäjien välillä ovat vähentyneet. Tämä selittyy osin verkkokirjastojen kasvavan käytön myötä, mutta yhtä kaikki kirjastot ovat haasteen edessä informaation tarjoajan asemassaan. Informaatiota on saatavilla kaikkialla, eikä portinvartijoita enää tarvita. Kirjastojen on siis asemoituttava uudelleen.

Yhteisöpalvelujen ja amatöörien ilmaismedian nousu

Kirjastoja haastavat myös amatöörien ilmaismedia ja verkon uudet yhteisöpalvelut, joiden merkitys on kasvavaa ja tarjonta moninaista. Amatöörien ilmaismedialla viitataan amatöörien tuottamaan vapaaseen informaatioon Internetissä. Internet on myös kirjastoille tärkeä toimintaympäristö ja ongelmaksi voi muodostua se, että käyttäjät eivät aina erota kirjastojen tarjoamia aineistoja Internetin ilmaistarjonnan joukosta. Kirjastojen laatubrändi on siis vaarassa heikentyä. Toisaalta uudet sosiaalisen median muodot tarjoavat kirjastoille mahdollisuuden suodattaa itseensä uusia verkon toimintatapoja, ja tämä vuorovaikutus voi tuottaa kirjastoille huomattavaa lisäarvoa. On kuitenkin varottava, ettei uutta mediaa haltuun ottamalla syrjitä vakiintuneita laatukriteerejä ja hyväksi havaittuja toimintatapoja. Perinteisten kirjastopalvelujen ja Internetin uusien toimintamuotojen tulisi olla keskenään tasapainossa. Yhteisöpalvelut ja ilmaismedia edellyttävät kirjastoilta uudenlaista asennoitumista ja web 2.0:n filosofian ja toimintaympäristön omaksumista. Toisaalta niiden merkitys tulisi suhteuttaa jo olemassa oleviin, vakiintuneisiin kirjastopalveluihin.

6.3 KIRJASTO 2.0:N SEURAUKSET

Ominaisuuksien ja ennakkoehtojen ohella kirjasto 2.0:aan liittyy myös joukko seurauksia. Näillä seurauksilla viitataan niihin vaikutuksiin, joita kirjasto 2.0 -käsitteen omaksuminen ja käytännön toteuttaminen kirjastoille, niiden käyttäjille ja toimintakulttuurille tuottavat. Tutkimusaineistosta oli löydettävissä yhteensä kuusi kirjasto 2.0:n seurausta: uudenlaiset lukutaidot, wikimäiset tietoratkaisut, sopivien sovellusten valinta, luetteloiden vapauttaminen, töiden ja resurssien uudelleen organisointi sekä kirjastojen välisen yhteistyön tiivistäminen.

Uudenlaiset lukutaidot

2.0 -termit ovat indikaattoreita muuttuvista tavoista luoda ja käyttää tietoa. Kirjasto 2.0 tuokin mukanaan uudenlaisten lukutaitojen vaatimuksen. Muuttunut tiedonkäsitys ja web 2.0:n läpäisemä informaatioympäristö edellyttävät käyttäjiltä uusien medioiden lukutaitoa perinteisen informaatiolukutaidon lisäksi. Tätä uutta lukutaitoa kutsutaan englanninkielisissä artikkeleissa usein termillä *Facebook literacy*. Myös termiä informaatiolukutaito 2.0 käytetään samassa yhteydessä. Tiedon suhteellisuuden ja useiden näkökulmien korostamisen aikakaudella tiedon laatu ja käyttö nousevat kritiikin paikoiksi. Kirjastojen tulisi osana informaatiolukutaidon opetusta auttaa käyttäjiään ymmärtämään uudenlaisia informaatioympäristöjä ja arvioimaan sosiaalisessa mediassa esiintyvän tiedon laatua ja luotettavuutta. Välineiden käytön opetuksen yhteydessä tulisi siis huomioida entistä paremmin myös sisällölliset näkökulmat.

Wikimäiset tietoratkaisut

Tiedon suhteellisuuteen liittyvät myös wikimäiset tietoratkaisut, joita on mahdollista soveltaa esimerkiksi verkkokirjastoissa kotiseututiedon keräämisen välineenä. Wikimäisten tietoratkaisujen kohdalla haasteena on erottaa se, missä määrin wikeihin koottu tieto on tieteellistä ja faktoihin perustuvaa ja missä määrin varmentamatonta, niin sanottua arkitietoa. Wikitiedon käsitteeseen sisältyy jo itsessään käytännöllisyys ja praktisuus, ja se

nähdäänkin usein etenkin ongelmatilanteissa käyttökelpoisempänä kuin puhtaasti tieteellinen tieto. Wiki-ideologia haastanee myös kirjastoissa perinteiset käsitykset tiedon totuudellisuudesta ja pysyvyydestä. Wikiteto on luonteeltaan nopeasti muuttuvaa ja vanhenevaa, perinteinen kirjastoaineisto mielletään taas varsin staattiseksi. Erilaiset tiedonkäsitykset kohtaavat ja täydentävät toisiaan kirjasto 2.0 -ajan kirjastoissa.

Sopivien sovellusten valinta

Sopivien sovellusten valinnalla viitataan dilemmaan, jonka kirjastot kokevat kohdatessaan moninaisten sosiaalisen median välineiden tarjonnan. Kirjasto 2.0 tuo mukanaan joukon potentiaalisesti hyödyllisiä web 2.0 -sovelluksia, joiden todellinen käyttökelpoisuus selviää vasta kokeilun ja näistä kokeiluista saatujen kokemusten perusteella. Sosiaalisen median tuoma lisäinformaatio ei automaattisesti palvele käyttäjiä, eivätkä nämä läheskään aina tahdo sitoutua palvelujen kehittämiseen. Tästä syystä web 2.0 -teknologioita ehdotetaan sisällytettäväksi sellaisiin kirjastopalveluihin, jotka ovat luonteeltaan jo valmiiksi sosiaalisia. Esimerkkeinä mainitaan muun muassa tietopalvelu sekä tiedonhankintataitojen ja informaatiolukutaidon opetus.

Luetteloiden vapauttaminen

Kirjasto 2.0 haastaa kirjastot myös avaamaan luettelonsa niin, että muutkin kuin kirjastot pääsisivät niitä hyödyntämään. Luetteloiden avaaminen ja folksonomiat eli käyttäjien teoksille antamat avainsanoitukset nähdään tutkimusaineistossa merkinä kirjastojen viimeisten suljettujen muurien murtumisesta ja jopa uhkana kirjastohenkilökunnan ammattitunnolle. Asialla on kuitenkin kaksi puolta. Yhtäältä luetteloiden vapauttaminen tekee kirjastojen tekemän luettelointityön näkymättömämmäksi, kun kirjastojen tuottamat metatiedot kaadetaan yhteiseen avoimeen tietovirtaan, jossa ne eivät välttämättä erotu millään tavalla muiden tiedontuottajien luomasta tiedosta. Toisaalta tämän avoimuuden myötä kirjastojen osaaminen on mahdollista saattaa entistä suurempien joukkojen iloksi ja hyödyksi. Kirjastojen tuottamaan tietoon saattaa luetteloiden mahdollisen vapautumisen jälkeen törmätä odottamattomissakin yhteyksissä ja palveluissa.

Töiden ja resurssien uudelleen organisointi

Kirjasto 2.0 edellyttää myös uudenlaisen verkon kieliopin ja toimintatavan opettelua. Fyysisten kirjastotilojen rinnalle tarvitaan entistä dynaamisempia verkkotiloja ja näiden verkkotilojen luomiseen osaavaa henkilökuntaa. Onnistuneiden verkkopalvelujen suunnittelu ja toteuttaminen edellyttävät koulutusta, asenteiden muutosta ja resurssien uudelleen suuntaamista. Tämän hetken kiperä kysymys on se, millä resursseilla uudet verkkopalvelut tuotetaan. Uutta työvoimaa ei kirjastoihin verkkotyöskentelyä varten voida juuri palkata, vaan työt ja resurssit on organisoitava uudelleen. Lisäksi verkkopalvelujen tuottamista ei vielä koeta riittävän tiiviiksi kirjastotyön osa-alueeksi, vaan nähdään pikemminkin puuhasteluna, joka vie aikaa ja resursseja perinteisemmältä kirjastotyöltä. Onnistuneen verkkotyöskentelyn pohjana on kuitenkin tietoisuus siitä, että verkossa on mahdollista toteuttaa hankkeita, kehittää työtapoja ja tuoda osaamista esiin eri tavoin kuin fyysisessä kirjastossa. Erilaiset todellisuudet nähdään toisiaan tukevinä, ja parhaimmillaan ne auttavat kirjaston henkilökuntaa kehittämään ammattitaitoaan ja osaamistaan.

Kirjastojen välisen yhteistyön tiivistyminen

Jotta kirjasto 2.0 -ajan vuorovaikutteiset palvelut toimisivat käytännössä, niillä pitää olla tarpeeksi suuri käyttäjäkunta eli niin kutsuttu kriittinen massa. On nimittäin todettu, että todellisuudessa vain hyvin pieni määrä näiden palvelujen käyttäjistä todella tuottaa niihin jotain uutta. Tämän lisäksi yhteisöllisten kirjasto 2.0 -sovellusten toteuttaminen on teknisesti haastavaa ja vaatii kirjastoilta sekä osaamista että resursseja. Kirjastoja kannustetaankin tutkimusaineistossa yhdistämään osaamisensa ja voimavaransa, jotta rajallisista resursseista saataisiin kaikki irti ja jotta saavutettaisiin tarpeeksi suuri käyttäjäkunta yhteisöllisten palvelujen täysimittaisen toiminnan takaamiseksi. Tämä yhteistyö kattaa ennen kaikkea kirjastot, mutta mukaan voidaan haastaa myös kirjastojärjestelmien tuottajat. Edelläkävijöiden puheissa ja tavoitteissa väläytellään jopa yhteen ainoaan globaaliin kirjastoluetteloon pyrkimistä. Suomalaisella kirjastoalalla valtakunnalliset verkkopalvelut edustavat kirjastojen yhteistyötä ja yhteisesiintymistä, jolla puolestaan tavoitellaan laajempaa verkkonäkyvyyttä sekä riittävän suurta kriittistä massaa 2.0 -ominaisuuksien hyödyntämiseen.

6.4 ERI NÄKÖKULMIEN PAINOTTUMINEN KIRJASTO 2.0 -KIRJOITTELUSSA

NÄKÖKULMA	MAININNAT
Käyttäjät	8
Kirjastotyö	16
Kirjastojärjestelmät ja verkkokirjastot	25
Internetin yhteisölliset verkkopalvelut	13
Toimintakulttuuri	13
Yht.	75

Taulukko 3. Viiden eri kirjasto 2.0 -näkökulman esiintyminen tutkimusaineistossa.

Taulukossa 3 on esitetty tutkimusaineistossa esiin tulleiden kirjasto 2.0 -aiheisten mainintojen jakautuminen eri näkökulmien välille. On huomattava, että maininnat eivät tässä yhteydessä tarkoita kaikkia niitä tutkimusaineiston tekstiyksiköitä, joissa on mainittu kirjasto 2.0, vaan laskutoimitus tehtiin siinä vaiheessa, kun siirsin muistiinpanoja tekstinkäsittelyohjelmaan ja jaottelin ne viiden taulukossa esiintyvän näkökulman alle. Itse artikkeleissa esiintyneitä raakamainintoja on yhdistelty esimerkiksi siten, että samaa aihetta käsittelevistä tekstikatkelmista on muodostettu yksi yhteinen maininta. Taulukon maininnat ovat siis itse koostamiani eivätkä absoluuttisia esiintymiä.

Mainintojen kokonaismäärä tai eri näkökulmien väliset mainintaerot eivät ole niin suuria, että niistä voisi yksiselitteisesti sanoa, mitkä osa-alueet ovat kaikkein keskeisimpiä suomalaisissa kirjasto- ja informaatioalan lehdissä käydyssä keskustelussa, mutta kun yhdistän oman kokemukseni tutkimusaineistosta ja laskennallisen tuloksen, kaksi huomiota nousee esiin. Näistä ensimmäinen on vähäinen käyttäjiä koskevien mainintojen määrä. Tämä johtuu osin jaotteluperusteista. Käyttäjänäkökulman alle on laskettu ainoastaan ne maininnat, joissa käyttäjä on tekemisen subjekti. Esimerkkinä tästä on käyttäjän osallistuminen. Toisaalta ne maininnat, joissa käyttäjälle tarjotaan kirjaston puolesta osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia tai joissa käyttäjistä puhutaan palvelujen parantamisen loppuhyötyjinä, eivät ole käyttäjänäkökulman alla. Tällaisista

tapauksista ovat esimerkkeinä radikaali käyttäjiin luottaminen, joka kuvaa kirjastojen suhtautumista käyttäjiin, ja yksityisyyden tason hallinnoinnin mahdollistaminen, jossa kirjastot tarjoavat käyttäjille laajempaa valtaa hallinnoida verkkokirjastokäyttäytymistään.

Käyttäjistä siis puhutaan enemmän kuin maininnat antavat ymmärtää. Kirjasto 2.0:ssa nähdään usein olevan kyse juuri kirjaston käyttäjien osallistumismahdollisuuksien lisäämisestä ja näiden muuttuviin tarpeisiin vastaamisesta, mutta käyttäjistä kirjoitetaan usein muiden näkökulmien yhteydessä. Verkkokirjastoja parannetaan siten, että käyttäjät voivat tehdä niissä entistä useampia asioita, vaikuttaa sisältöihin ja saada parempia käyttökokemuksia. Internetin yhteisöllisiä verkkopalveluja otetaan osaksi kirjastojen toimintaa, jotta saavutettaisiin käyttäjät paikoissa, joissa nämä viettävät entistä suuremman osan ajastaan. Kirjastoammattilaiset tarkastelevat asenteitaan ja pyrkivät tarpeen mukaan muuttamaan niitä, jotta käyttäjät nähtäisiin olennaisempana osana itse kirjastopalvelujen luomista ja niihin vaikuttamista. Käyttäjät siis nostetaan keskeiseen asemaan, mutta nähtäväksi jää se, missä määrin käyttäjät todella ottavat omakseen heille tarjottavat osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuudet. Käyttäjien innostuksen varassa on pitkälti se, kuinka käänteentekevä ja pitkäikäinen kirjasto 2.0 -ilmiö on.

Toinen keskeinen huomio on se, että kirjastojärjestelmistä ja verkkokirjastoista kirjoitetaan paljon. Tästä on osoituksena selvästi laajin mainintojen määrä tutkimusaineistossa. Useissa artikkeleissa esitellään niitä mahdollisuuksia, joita web 2.0 tuo verkkokirjastojen kehittämiseen ja käsitellään erilaisia web 2.0:n ominaisuuksia kirjastojärjestelmien kannalta. Kirjasto 2.0 -käsitteen tiimoilta suomalaisissa kirjasto- ja informaatioalan lehdissä käytävä keskustelu on siis ainakin jossain määrin teknologia- ja järjestelmäkeskeistä ja näin ollen edustaa Manessin (2006) näkemystä, jonka mukaan kirjasto 2.0 tulisi rajoittaa koskemaan web 2.0 -pohjaisten teknologioiden sisällyttämistä kirjastojen verkkopalveluihin. Manessin kirjasto 2.0 -käsitteeseen keskittyy ennen kaikkea kirjaston virtuaalisiin tiloihin ja sitoo kirjasto 2.0:n voimakkaasti web 2.0:n maailmaan.

On kuitenkin huomattava, että verrattaisesta järjestelmäkeskeisyydestä huolimatta kaikki näkökulmat ovat edustettuina tutkimusaineistossa. Vaikka virtuaaliset kirjastotilat saavat suurimman huomion, myös fyysisten kirjastotilojen kehittymistä kirjasto 2.0:n hengessä sivutaan. Uusi, elävämpi kirjastotila nähdään areenana, jossa käyttäjät voivat viettää

aikaa, kohdata toisiaan ja luoda omaa toimintaa. Verkkokirjastoihin markkinoitava yhteisöllisyyden ajatus on siis siirrettävissä myös fyysisiin kirjastotiloihin. Kirjasto 2.0:n ideat eivät rajoitu ainoastaan verkkopalveluihin, vaan koskevat myös perinteisempiä tiloja ja palveluja. Tällainen ajattelu edustaa puolestaan Stephensin ja Collinsin (2007) käyttäjäkeskeistä paradigmaa, jonka mukaan kirjastojen tulisi saattaa tietoa, viihdykettä ja tietämystä käyttäjiensä käsiin siellä, missä nämä ovat, ja tavoilla, jotka näille parhaiten kulloinkin sopivat. Web 2.0:aa ympäröiviä ajattelu- ja toimintatapoja on siis mahdollista soveltaa kirjastojen palvelutarjontaan sekä virtuaalisissa että fyysisissä kirjastotiloissa.

Caseyn ja Savastinukin (2007) edustama kaikkein laajin näkemys kirjasto 2.0:n kattavuudesta, jonka mukaan kirjasto 2.0 edustaa kokonaista palveluparadigman muutosta ja filosofista uudelleen asemoitumista, ei saavuta täyttää mittaansa tutkimusaineistossa. Casey ja Savastinukin esittelemistä kolmesta keskeisestä kirjasto 2.0:n ominaisuudesta eli jatkuvan ja määrätietoisen muutoksen mallista, osallistavien ja käyttäjälähtöisten palvelujen tarjoamisesta käyttäjien mahdollisuuksien lisäämiseksi sekä palvelujen parantamisesta nykyisille ja potentiaalisille käyttäjille (Casey & Savastinuk 2007, 5) kaksi viimeistä näkyvät tutkimusaineistossa, mutta ensimmäinen jää ilman edustusta. Muutosalttiutta ja siihen liittyvää jatkuvaa toiminnan ja palvelujen arviointia sekä tästä oppimista ei korosteta suomalaisissa kirjasto- ja informaatioalan lehdissä, eikä sitä näin ollen toistaiseksi pidetä keskeisenä kirjasto 2.0:lle. Palveluparadigman muutos kirjasto 2.0:n hengessä ei siis ainakaan näillä näkymin ole ajankohtainen suomalaisella kirjastoalalla, eikä kirjasto 2.0:n nähdä edustavan filosofista ja ideologista muutosta kirjastomaailmassa. Kirjasto 2.0 käsitetään pikemminkin web 2.0:n mukanaan tuomien uusien mahdollisuuksien kautta. Käyttäjien tavoittaminen ja palvelujen parantaminen ovat keskiössä. Strategisempi ote, jonka myötä kirjasto 2.0:n filosofisemmat aspektit pääsisivät kirjastojen missioihin asti, ei toistaiseksi näytä saavan kannatusta.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Edellä esitellyt käsiteanalyysin tulokset ovat tutkimuksen tärkein anti kirjasto 2.0:n käsitteestä käytävään keskusteluun. Ne vastaavat neljään tutkimuskysymykseen, joiden tarkoituksena oli löytää tutkimusaineistosta kirjasto 2.0:n keskeisimmät ominaisuudet, ennakkoehdot, seuraukset ja lähikäsitteet. Tulokset antavat hyvän kuvan siitä, millaisia käsityksiä ja odotuksia suomalaisissa kirjasto- ja informaatioalan neljän viime vuoden aikana julkaistuissa lehtiartikkeleissa kirjasto 2.0:n käsitteeseen liitetään ja mikä mielletään sen keskeiseksi sisällöksi. Käsiteanalyysin ohella tutkin erilaisten näkökulmien painottumista aineistossa ja vertasin tätä aiemmassa kirjallisuudessa esitettyihin määritelmiin ja niiden painotuksiin. Näin sain selville, mitkä kirjasto 2.0:aan liittyvistä näkökulmista ovat keskeisimpiä suomalaisissa kirjasto- ja informaatioalan lehdissä käydyssä keskustelussa. Tässä luvussa vertaan tuloksia neljännessä luvussa esitettyihin tieteellisen käsitteen määrittelyn tuloksiin ja pohdin sitä, missä määrin kahden tutkimuksen tulokset vastaavat toisiaan. Lopuksi esitän muutaman huomion tutkimuksen aiheen tiimoilta sekä ehdotan mahdollisia suuntia jatkotutkimukselle.

7.1 TULOSTEN VERTAILUA AIKAISEMPAAN KÄSITTEEN MÄÄRITTELYYN

Neljännessä luvussa esitellyssä Holmbergin et al. tutkimuksessa löydetyt kirjasto 2.0:n pääelementit eli interaktiivisuus, käyttäjät, osallistuminen, kirjastot ja kirjastopalvelut, verkko ja web 2.0, sosiaaliset aspektit ja teknologia sekä välineet esiintyvät kaikki myös tässä tutkimuksessa toteutetun käsiteanalyysin tuloksissa. Holmbergin et al. ensimmäinen pääelementti eli interaktiivisuus on tutkimuksessani määritetty kirjasto 2.0:n kirjastojärjestelmiin ja verkkokirjastoihin liittyväksi ominaisuudeksi, joskin nimellä vuorovaikutus. Käyttäjät puolestaan on yksi ominaisuuksien näkökulma, jonka alle käsiteanalyysissä ryhmittyi tähän näkökulmaan liittyvä ominaisuus eli osallistuva käyttäjä. Seuraava pääelementti osallistuminen taas osuu yksi yhteen osallistuvan käyttäjän kanssa. Omassa tutkimuksessani siis kaksi Holmbergin et al. pääelementtiä nivoutuu yhteen. Käyttäjät ja osallistuminen muodostavat yhdessä kirjasto 2.0:lla ominaisen osallistuvan käyttäjän.

Kirjastot ja kirjastopalvelut muodostavat seuraavan pääelementin, joka tässä tutkimuksessa esiintyy jälleen yhtenä ominaisuuksien näkökulmana nimellä kirjastotyö ja johon sisältyvät kirjasto 2.0:n kirjastotyöhön liittyvät ominaisuudet. Verkko ja web 2.0 puolestaan läpäisevät suuren osan tutkimustuloksista. Ne esiintyvät muun muassa verkkokirjastojen sekä Internetin yhteisöllisten verkkopalvelujen näkökulmissa. Myös sosiaaliset aspektit liittyvät useisiin eri ominaisuuksiin. Muun muassa yhdessä toimimisen kulttuuri, vuorovaikutus ja osallistuviin käyttäjiin liittyvä yhteisöllisyyden ajatus edustavat tutkimustuloksissani sosiaalisia aspekteja. Viimeinen pääelementti eli teknologia ja välineet voidaan yhdistää esimerkiksi tässä tutkimuksessa esiin nouseviin Internetin yhteisöllisiin verkkopalveluihin, kirjastojärjestelmiin ja verkkokirjastoihin sekä näiden näkökulmien alla esiintyviin ominaisuuksiin, kuten toimintaympäristön laajentumiseen, sisältöjen avaamiseen ja avoimiin rajapintoihin.

Näiden kahden tutkimuksen yhteismitallinen vertailu on ongelmallista, sillä vaikka kumpikin pyrkivät selvittämään kirjasto 2.0:n olemusta, aineisto ja menetelmä ovat erilaiset. Kuten edellä tehty pääelementtien ja ominaisuuksien vertailu osoittaa, Holmbergin et al. pääelementit ovat yleisemmällä tasolla kuin käsiteanalyysissä muodostetut ominaisuudet. Tästä esimerkkinä ovat pääelementit käyttäjä sekä kirjastot ja kirjastopalvelut, jotka vastaavat tässä tutkimuksessa kahta ominaisuuksien jaottelua helpottavaa näkökulmaa, jonka alle varsinaiset kirjasto 2.0:n ominaispiirteet kootaan. Myös sosiaalisten aspektien sekä teknologian ja välineiden pääelementit ovat liian yleisluontoisia mielekkäälle vertailulle. Tutkimusten spesifiysaste on siis erilainen erilaisesta metodisesta otteesta johtuen. Myös aineistojen erilaisuus on huomioitava; kirjastoalan lehtien artikkelit tarjoavat erityyppisen aineistomassan kuin seminaariväen lyhyet luonnehdinnat kirjasto 2.0:sta. Käsiteanalyysin tavoitteena ei myöskään ollut muodostaa eksplisiittistä käsitteen määritelmää, joka Holmbergin et. al tutkimuksessa pääelementtien ohella luotiin.

Menetelmä- ja aineistoroista huolimatta Holmbergin et al. tutkimuksen avulla on mahdollista vahvistaa tutkimustulosten relevanssia kirjasto 2.0:n ominaisuuksien kuvaajana. Kaikki Holmbergin et al. pääelementit esiintyvät jossain muodossa myös käsiteanalyysin tuloksissa. Tästä on mahdollista päätellä, että suomalaisten kirjastoammattilaisten käsitykset kirjasto 2.0:sta ovat varsin yhtenevät. Seminaariin

osallistuneet kirjastoihmiset sekä kirjasto- ja informaatioalan lehtiin kirjoittavat alan ammattilaiset ovat omaksuneet samankaltaisen kuvan kirjasto 2.0:n sisällöstä ja ominaispiirteistä. Holmbergin et al. yhteissana-analyysissä pääelementeistä kirjasto 2.0:n ydinominaisuuksiksi nostamat interaktiivisuus, käyttäjät ja osallistuminen olivat vahvasti esillä myös tämän tutkimuksen aineistossa, vaikka määrällistä vertailua ei tällä kertaa suoritettukaan.

7.2 RAJOITTEITA, HUOMIOITA JA JATKOTUTKIMUSAIHEITA

Tutkimusasetelmassa totesin, että tutkimuksen tavoitteena ei ole tuottaa universaalia kirjasto 2.0:n määritelmää, vaan kontekstina on kotimainen kirjastoala ja sen piirissä käytetyt termit ja niiden takana olevat käsitykset ja määritelmät. Tutkimusaineistoon tutustuessa kävi kuitenkin ilmi, että moni artikkelista käsitteli kokemuksia kansainvälisistä konferensseista, joissa pohdittiin muiden aiheiden lomassa kirjasto 2.0:aa. Artikkelit esittelivät siis aiheen ympärillä käytävää kansainvälistä keskustelua. Tämän lisäksi useissa artikkeleissa viitattiin kansainvälisiin kirjasto 2.0 -kehittäjiin, jotka ovat artikkeleissaan, blogimerkinnöissään tai konferenssiesitelmissään käsitelleet aihetta ja joiden kirjasto 2.0 -määritelmät ovat varmasti vaikuttaneet myös Suomessa käytävään kirjasto 2.0 -keskusteluun ja käsityksiin käsitteen sisällöstä. Suomalainen lähestymistapa kirjasto 2.0:aan on siis jo lähtökohtaisesti keinotekoinen; kirjasto 2.0 on web 2.0:n hengessä globaali ja rajaton. Tämä ei kuitenkaan horjuta tutkimusasetelmaa, sillä tavoitteena oli määrittää kirjasto 2.0:n ominaisuudet, ennakkoehdot, seuraukset ja lähikäsitteet suomalaisissa kirjasto- ja informaatioalan lehdissä käydyssä keskustelussa ottamatta kantaa siihen, mistä erilaiset käsitykset ovat saaneet alkunsa.

Tutkimuksen ehkä suurin rajoitus onkin sen kapea-alaisuus. Kirjasto 2.0:aa tutkittiin hyvin suppeassa kontekstissa: suomalaisten kirjasto- ja informaatioalan lehtikirjoittelussa. Kuten johdannossa kävi ilmi, kirjasto 2.0:n käsitteen tieteelliselle määrittelylle on suuri tarve, sillä yksimielisyyttä käsitteen sisällöstä ei alalla ole. Tämä yksimielisyys puolestaan helpottaisi keskustelun fokusoimista ja tämän myötä käsitteen sisältöjen tuomista osaksi kirjastojen arkipäivää. Yksimielisyyden puutteen syynä lienee web 2.0:n ja sen johdannaisen kirjasto 2.0:n suhteellinen uutuus; kumpikin ovat kuluvan vuosituhannen tuotteita ja näin ollen käsitteinä varsin vakiintumattomia.

Olisikin ollut kiinnostavaa ja ennen muuta kunnianhimoista koota yhteen kaikki tähän mennessä kirjoitettu: ulkomaisten kirjastoblogien merkinnät, lehtiartikkelit ja muutamat tähän mennessä laaditut monografiat. Näitä analysoimalla olisi pystytty mahdollisesti luomaan jonkinlainen synteesi kirjasto 2.0 -käsitteen ominaisuuksista globaalissa kirjastokeskustelussa. Aineiston määrä on kuitenkin kasvanut jo sen verran suureksi, että pro gradu -tutkielman puitteissa työmäärä olisi todennäköisesti ollut epätarkoituksenmukaisen suuri. Lisäksi suomalainen konteksti heijastelee myös globaaleja tuulia, kuten kävi ilmi tutkimusaineiston koostumuksesta.

Toinen problemaattinen seikka tutkimuksessa oli versionumero 2.0, jota on etenkin web 2.0:n tapauksessa kritisoitu runsaasti. Versionumeroilla on taipumus vaihtua seuraaviin nopeallakin tahdilla. Onkin kyseenalaista, kuinka pitkäikäinen kirjasto 2.0 ilmiönä on, muistaako kukaan sitä enää viiden vuoden kuluttua ja mitä tulee sen jälkeen. Käsitteen sisällön tutkimisen mielekkyys olikin taistelua aikaa vastaan. Kirjasto 2.0 -aiheinen tutkimus kirjasto 3.0:n aikakaudella olisi ollut kiinnostava korkeintaan kirjastohistoriallisessa mielessä. Huoli osoittautui kuitenkin turhaksi, sillä uutisia kirjasto 3.0:sta ei ole kantautunut korviini.

On kuitenkin totta, että kirjasto 2.0 ei ole enää ykkösaihe kirjasto- ja informaatioalan lehdissä, kuten tutkimusasetelman yhteydessä esitetystä taulukosta käy ilmi: vuonna 2009 ilmestyi enää kaksi kirjasto 2.0 -aiheista tai käsitettä sivuavaa artikkelia. Sosiaalinen media ja web 2.0 vilahtelevat kuitenkin otsikoissa edelleen, ja niiden myötä kirjasto 2.0 pysyy alan lehtien sivuilla. Kuohunta käsitteen ympärillä on siis jo hiipumassa, mutta sisällöt pysyvät ja kehittyvät. Keskustelu on kääntynyt käsittelemään niitä konkreettisia vaikutuksia, joita web 2.0:n ja kirjasto 2.0:n esiintulo on kirjastojen ja käyttäjien toimintaan tuonut.

Jatkotutkimuksessa olisikin aika kääntää katseet käsitteen sisällöstä niihin käytännön ilmenemismuotoihin, joita kirjasto 2.0 ja web 2.0 saavat kirjastoissa. Monet kirjastot ovat jo siirtyneet 2.0 -aikaan perustamalla Facebook-profiileja, lataamalla kuvia ja -videoita tapahtumistaan Internetin kuva- ja videopalveluihin sekä tarjoamalla tietopalvelua pikaviestinten välityksellä. Verkkokirjastoja muokataan entistä vuorovaikutteisemmiksi ja

käyttäjävetoisemmiksi. Teosten tähditykset ja avainsanapilvet ovat arkipäivää. Kirjastojen fyysisissä tiloissa järjestetään lukupiirejä, manga-pajoja ja muita tapahtumia, joista osa on käyttäjien aktiivisuuden tulosta. Uusi yhteisöllisyyden idea kolkuttelee virtuaalisten ja perinteisten kirjastotilojen ovia. Vai kolkutteleeko?

Olisi mielenkiintoista tutkia yhtäältä kirjastojen henkilökunnan asenteita kirjasto 2.0:n ja web 2.0:n tulosta kirjastoihin. Pitävätkö he kirjasto 2.0:aa todellisena ilmiönä ja muutostekijänä nykypäivän kirjastoissa? Jos ilmiö on todellinen, niin miten se näkyy käytännön kirjastotyössä? Miten kirjastot ovat ottaneet web 2.0:n välineitä käyttöön ja minkälaista uutta osaamista se on edellyttänyt? Onko kirjasto 2.0 heidän mielestään muutakin kuin teknologisia innovaatioita ja jos on, niin mitä? Toisaalta olisi tarpeellista tutkia käyttäjien suhtautumista heille avattaviin osallistumisen mahdollisuuksiin. Kuinka innokkaita he ovat arvioimaan ja avainsanoittamaan teoksia, avaamaan suosikkinsa muiden nähtäville tai räätälöimään virtuaalisia kirjastotilojaan? Onko olemassa kirjasto 2.0:n toiminnalle elintärkeä kriittinen massa? Löytyykö tarpeeksi parviälyä?

8 LÄHTEET

8.1 TUTKIMUSAINEISTO

Kirjastolehti

Hokka-Ahti, R. 2007. Viisi kertaa enemmän silakkalaatikkoa. Kirjastolehti, 100 (1), 5.

Hypén, K. 2008. Kirjasto goes interactive: elämää verkossa(kin). Kirjastolehti, 101 (1), 18–19.

Jurvanen, I. 2008. Arenasta yhteisöllinen verkkokirjasto. Kirjastolehti, 101 (4), 31.

Jurvanen, I. 2007. Hämeenlinnan Kirjasto-Wiki houkuttelee asiakkaita osallistumaan. Kirjastolehti, 100 (3), 22–23.

Kivimäki, S. 2008. Näkyvätkö kirjastot sosiaalisessa mediassa? Kirjastolehti, 101 (2), 10–11.

Kivimäki, S. K. 2009. Uusissa ympyröissä. Kirjastolehti, 102 (1), 19–21.

Markku-Setä. 2008. Lastenkirjastotäti potkii pyhää lehmää. Kirjastolehti, 101 (2), 15.

Mäkinen, O. 2007. Tukholman kaupunginkirjasto on web 2.0:ssa. Kirjastolehti, 100 (2), 19.

Paavonheimo, J. 2007. Pako vapauteen. Kirjastolehti, 100 (6), 18–20.

Pennanen, J. Haastaako web 2.0 kirjastot käytettävyyksisaan? Kirjastolehti, 100 (2), 14–15.

Tonteri, P. 2008. Kirjastolaisen askelmerkkejä sosiaaliseen mediaan. Kirjastolehti, 101 (6), 24–25.

Verho, S. 2008. Asiakkaat muuttuvat, kirjasto uusiutuu. Kirjastolehti, 101 (1), 16–17.

Verho, S. 2006. Internet sosiaalistuu. Kirjastolehti, 99 (6), 19.

Verho, S. 2007. Kirjasto 2.0 – kipupisteitä. Kirjastolehti, 100 (2), 11.

Verho, S. 2009. Sosiaalinen kirjasto vahvistaa yhteisöään. Kirjastolehti, 102 (5), 12–14.

Verho, S. 2007. Web 2.0: erittäin lyhyt oppimäärä. Kirjastolehti, 100 (2), 10–11.

Signum

Hahto, H. 2008. Web 2.0 palvelut leviävät käyttöön – RSS-syötteet seuraavat kirjaston kirjauutuuksia. Signum, 41 (2), 13–20.

Jounio, T. & Suikkanen, E. 2007. Seuraava sukupolvi lukee toisin – kausijulkaisujen tulevaisuudesta pintaa syvemmälle. Signum, 40 (4), 5-10.

Karhula, P. 2007. Pelaa ja kokeile. Signum, 40 (3), 3-4.

Karhula, P. 2008. Yhteisöpalvelujen työvälineet tutkimuksen ja kokeilujen kohteena. Signum, 41 (6), 24–26.

Karhula, P. 2008. Yhteisöpalvelut haastavat kirjastot. Signum, 41 (4), 3-4.

Karhula, P. & Lähdesmäki, K. 2008. Positiivisia skandaaleja – mediaan ja päättäjiin vaikuttaminen kirjastojen haasteena. Signum, 41 (2), 13–20.

Karhula, P., Tuominen, K. & Stenvall, J. 2007. Web 2.0, intuitiiviset käyttäjät ja tiedon hinta haastavat kirjastot verkossa. Signum, 40 (3), 24–28.

Lepik, A. 2007. Relationship marketing and Library 2.0: Successful prospective partnership? Signum, 40 (5), 13-16.

Ruhanen, T. 2007. Making a difference – challenge to libraries. Signum, 40 (5), 3-5.

Saarti, J. 2008. Kirjastot rajojen ylittäjinä ja globaalin kulttuurin ymmärtäjinä. Signum, 41 (6), 10–15.

Saarti, J. 2007. Kirjastot tulevaisuutta varten: IFLA:n vuosikokous 2007 Durbanissa. Signum, 40 (4), 22–26.

Salmi, K. 2008. Uusia innovaatioita, asiakasystävällisiä tiloja ja toiminnan uudelleen arviointia – EAHIL toi terveysalan kirjastot Suomeen. Signum, 41 (4), 5-7.

Summanen, J. 2007. Palveluinnovaatiot, aktiivinen markkinointi ja asiakkaan kohtaaminen pitävät kirjastot pinnalla. *Signum*, 40 (6), 12–16.

Tuominen, K. 2007. Information literacy 2.0. *Signum*, 40 (5), 6-12.

Tietoasiantuntija

Asplund, J. 2008. Lontoossa etsittiin joukkojen viisautta. *Tietoasiantuntija*, 23 (1), 29–31.

Berndtson, M. 2006. Hybridikirjastosta rajattomaan kirjastoon. *Tietoasiantuntija*, 21 (2), 22–23.

Helander, P. 2006. Kelpaavatko blogit, wikit ja web 2.0 myös työvälineinä? Verkkoviestinnän uudet tuulet kiinnostavat tietoammattilaisia. *Tietoasiantuntija*, 21 (5), 26–27.

Lönn, R. 2008. Vuoropuhelua kirjastossa – sosiaalinen web ja kirjastojen verkkopalvelut. *Tietoasiantuntija*, 23 (1), 15–16.

Mäkinen, O. 2008. Web 2.0 uudistaa kirjastoa. *Tietoasiantuntija*, 23 (4), 8-9.

8.2 KIRJALLISUUS

Anderson, P. 2007. 'All That Glitters Is Not Gold' – Web 2.0 And The Librarian. *Journal of Librarianship and Information Science*, 39 (4), 195–198.

Black, E. L. 2007. Web 2.0 and Library 2.0: What Librarians Need to Know. Teoksessa Nancy Courtney (toim.) *Library 2.0 and Beyond: Innovative Technologies and Tomorrow's User*. Westport: Libraries Unlimited.

Brevik, T. 2006. Library 2.0 = MyLibrary? *Librarian* 1.5 <<http://lib1point5.wordpress.com/2006/04/12/library-20-mylibrary>> (käytetty 18.11.2009)

Casey, M. E. & Savastinuk, L. C. 2007. *Library 2.0: A Guide to Participatory Library Service*. Medford: Information Today.

- Casey, M. E. & Savastinuk, L. C. 2006. Library 2.0: service for the next-generation library. LibraryJournal.com <<http://www.libraryjournal.com/article/ca6365200.html>> (käytetty 14.11.2009)
- Chad, K. & Miller, P. 2005. Do Libraries Matter? The Rise of Library 2.0. Talis. <http://www.talis.com/applications/downloads/white_papers/DoLibrariesMatter.pdf> (käytetty 4.5.2009)
- Concept Development in Nursing: Foundations, Techniques and Applications. 2000. Beth L. Rodgers & Kathleen A. Knafl. (toim.) Philadelphia: Saunders.
- Crawford, W. 2006. Library 2.0 and "Library 2.0". Cites and Insights, 6 (2). <<http://citesandinsights.info/civ6i2.pdf>>
- Curran, K., Murray, M. & Christian, M. 2007. Taking the information to the public through Library 2.0. Library Hi Tech, 25 (2), 288–297.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Fargas, M. G. 2007. Social Software in Libraries: Building Collaboration, Communication, and Community Online. Medford: Information Today.
- Fichter, D. 2006. Web 2.0, Library 2.0 and Radical Trust: A First Take. Blog on the Side. <http://library2.usask.ca/~fichter/blog_on_the_side/2006/04/web-2.html> (käytetty 18.11.2009)
- Habib, M. 2006. Conceptual model for academic library 2.0. Michael Habib's weblog on library and information science. <<http://mchabib.blogspot.com/2006/06/conceptual-model-for-academic-library.html>> (käytetty 17.11.2009)
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Holmberg, K. et al. 2009. What is Library 2.0? Journal of Documentation, 65 (4), 668–681.
- Houghton, S. 2005. Library 2.0 Discussion: Michael Squared. Librarian in Black Blog. <http://librarianinblack.net/librarianinblack/2005/12/library_20_disc.html> (käytetty 18.11.2009)

- Kakkuri-Knuuttila, M-L. 1999. Käsitteenmuodostus. Teoksessa Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila (toim.) Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. Helsinki: Gaudeamus, 328–367.
- Kroski. E. 2008. Web 2.0 for Librarians and Information Professionals. New York: Neal-Schuman.
- Lehtonen, M. 2000. Merkitysten maailma: kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Tampere: Vastapaino.
- MacManus, R. & Porter, J. 2005. Web 2.0 for Designers. Digital Web Magazine. <http://www.digital-web.com/articles/web_2_for_designers/> (käytetty 5.5.2009)
- Maness, J. 2006. Library 2.0 Theory: Web 2.0 and Its Implications for Libraries. Webology 3 (2). <<http://www.webology.ir/2006/v3n2/a25.html>> (käytetty 9.5.2009)
- Mäkinen, S. 2004. Mitä on organisaation muisti?: käsiteanalyysi Walkerin ja Avantin mukaan. Informaatiotutkimus, 23 (2).
- Niiniluoto, I. 1997. Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus. Keuruu: Otava.
- Nurmi, T., Rekiaro, I., & Rekiaro, P. 1996. Suomen kielen sanakirja. Jyväskylä: Gummerus.
- O'Reilly, T. 2005. Web 2.0: Compact Definition?. O'Reilly Radar Blog. <http://radar.oreilly.com/archives/2005/10/web_20_compact_definition.html> (käytetty 5.5.2009)
- O'Reilly, T. 2005. What is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software. <<http://oreil.lynet.com/lpt/a/6228>> (käytetty 9.5.2009)
- Pennanen, J. Haastaako web 2.0 kirjastot käytettävyyssisaan? Kirjastolehti, 100 (2), 14–15.
- Shaw, R. 2005. Web 2.0? It doesn't exist. ZDNet.com. <<http://blogs.zdnet.com/ip-telephony/?p=805>> (käytetty 18.11.2009)

Stephens, M. & Collins, M. 2007. Web 2.0, Library 2.0, and the Hyperlinked Library. *Serials Review*, 33 (4), 253–256.

Walker, L. & Avant, K. 1992. Teoria – avain hoitotyöhön. Vammala: Sairaanhoidajien koulutussäätiön julkaisu.

West, J. 2005. Library 2.0: How do you share? Librarian.net. <<http://www.librarian.net/stax/1571/>> (käytetty 18.11.2009)